

Informacijska pismenost u kontekstu radničkih prava

Šobota, Dijana; Špiranec, Sonja

Source / Izvornik: **Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 2022, 65, 1 - 36**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.30754/vbh.65.3.1005>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:312567>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial 4.0 International](#)/[Imenovanje-Nekomercijalno 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-28**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

INFORMACIJSKA PISMENOST U KONTEKSTU RADNIČKIH PRAVA¹

INFORMATION LITERACY IN THE CONTEXT OF WORKERS' RIGHTS

Dijana Šobota

studentica na poslijediplomskom doktorskom
studiju Informacijske i komunikacijske znanosti,
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
dijanasobota@gmail.com

Sonja Špiranec

Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
sspiran@ffzg.hr

UDK / UDC: [004.5:025.4.036]:[349.2:331.105.44]

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

<https://doi.org/10.30754/vbh.65.3.1005>

Primljeno / Received: 14. 8. 2022.

Prihvaćeno / Accepted: 20. 10. 2022.

Sažetak

Cilj. Ciljevi istraživanja bili su istražiti aktivističko-emancipacijski potencijal informacijske pismenosti u kontekstu radničkih prava te istražiti obrasce, razine i razlike u informacijskom ponašanju i samoprocjeni informiranosti o radničkim pravima s obzirom na članstvo u sindikatu i spremnost na aktivno zalaganje za zaštitu i unaprjeđenje radničkih prava.

Pristup/metodologija/dizajn. Istraživanje je koncipirano na sjecištu kritičke informacijske pismenosti (engl. *critical information literacy*) i informacijske pismenosti na

¹ Rad je nastao na temelju diplomskog rada studentice Dijane Šobota, napisanog pod naslovom *Informacijska pismenost u kontekstu radničkih prava: teorijsko-istraživački pristup* pod mentorskim vodstvom Sonje Špiranec. Rad je obranjen na Sveučilištu u Zagrebu 2021. godine.

radnome mjestu (engl. *workplace information literacy*) te provedeno kvantitativnom metodologijom, metodom ankete na nacionalno reprezentativnom uzorku za zaposlene u RH (N = 500). Korišten je instrument *online* upitnika od 50 pitanja primarno zatvorenog tipa.

Rezultati. Radnici koji bolje samoprocjenjuju svoju informiranost o radničkim pravima u većoj mjeri navode kako im prava nisu bila povrijeđena, a spremniji su i založiti se za njihovu zaštitu i unaprjeđenje. Članstvo u sindikatu dokazano je kao značajan prediktor bolje samoprocjene informiranosti o radničkim pravima. Nečlanovi sindikata bolje samoprocjenjuju svoje informacijske kompetencije. Radnici podjednako samostalno traže i dobivaju informacije o radničkim pravima; najčešći izvori traženja i provjeravanja informacija jesu formalni i neformalni internetski izvori. Informacije o radničkim pravima aktivno traže uglavnom u slučaju povreda tih prava. Glavni su problemi u informiranju česte izmjene propisa, percepcija nedobivanja potpunih i istinitih informacija i svjesnog uskraćivanja informacija, a češće ih percipiraju nečlanovi sindikata.

Ograničenja. Instrument *online* upitnika korišten u anketi isključio je informatički nepismene ispitanike i one bez pristupa internetu, što je utjecalo na ostvarivanje nacionalno reprezentativnog uzorka. Korištene ljestvice samoprocjene nisu pouzdan pokazatelj objektivne informiranosti ispitanika.

Praktična primjena. Rezultati mogu biti indikativni u osmišljavanju javnopolitičkih mjera, uključujući programe informacijskog opismenjavanja s ciljem poboljšanja informacijske pismenosti radnika i unaprjeđenja njihovih radničkih prava i u redefiniranju uloga aktera tržišta rada.

Originalnost/vrijednost. U literaturi nisu poznata istraživanja informacijske pismenosti u odnosu na radnička prava, te istraživanje doprinosi izgradnji znanja u kontekstu navedene teme i naznačuje nove pravce istraživanja informacijske pismenosti i teorijskih okvira kritičke informacijske pismenosti i informacijske pismenosti na radnome mjestu.

Ključne riječi: informacijska pismenost; informacijska pismenost na radnome mjestu; informacijsko ponašanje; kritička informacijska pismenost; radnička prava

Abstract

Objective. The aim of the research was to examine the activist and emancipatory potential of information literacy in the context of workers' rights, to examine patterns, levels and differences in self-assessed level of information about workers' rights and information behaviour depending on trade union membership, and the readiness to fight actively for the protection and improvement of workers' rights.

Approach/methodology/design. The research, conceived at the intersection of critical information literacy and workplace information literacy, was carried out using quantitative methodology and survey method, on a nationally representative sample of

employed persons in the Republic of Croatia with N= 500 respondents. An online questionnaire consisting of 50 primarily closed questions was used as a research instrument.

Results. The workers who better self-assess their being informed of labor rights more frequently state their workers' rights have not been violated, and they are more willing to struggle for their protection and improvement. Trade union membership has been proven to be a significant predictor of a better self-assessment of being informed about workers' rights. The non-members better self-assess their information competencies. All workers equally independently seek and receive information; the most frequent sources of seeking and cross-checking information are formal and informal internet sources. The workers actively seek information on their workers' rights when they suspect their rights have been violated. The main problems in being informed are frequent changes of laws and regulations, a perception of not receiving complete and true information, and a perception of the conscious withholding of information. These problems are more frequently perceived by non-union members.

Research limitations. The method of survey and the instrument of online questionnaire excluded the computer illiterate respondents and those with no Internet access, which affected achieving the nationally representative sample. The self-assessment scales are an unreliable indicator of the respondents' objective level of being informed.

Practical implications: The findings can be indicative for conceptualizing public policy measures including information literacy instruction programmes aimed at improving the information literacy of workers and their workers' rights and redefining the roles of labour market actors.

Originality/ value. There are no known research studies of information literacy in relation to workers' rights in literature; therefore, this research contributes to building knowledge in the context of the topic and indicates new research avenues for information literacy and theoretical frameworks of critical information literacy and workplace information literacy.

Keywords: critical information literacy; information behaviour; information literacy; workers' rights; workplace information literacy

1. Uvod

Koncept informacijske pismenosti nastao je 1970-ih u kontekstu radnih mjesta kao odgovor na percipirane neodgovarajuće vještine radnika ključne za ekonomski uspjeh i potrebe tržišta rada. Ključna premisa koncepta jest osnaživanje pojedinaca za donošenje informiranih odluka i poduzimanje informirane akcije na temelju kritičkog i refleksivnog korištenja informacija (Lloyd, Lipu and Kennan, 2010: 48).

Od nastanka koncepta informacijske pismenosti, interes za njegovim istraživanjem rastao je eksponencijalno, a brojni istraživači, praktičari i međunarodne agencije gotovo konsenzualno prihvaćaju važnost informacijske pismenosti za gotovo sve aspekte života te je proklamiraju temeljnom vještinom ključnom za preživljavanje, ljudskim pravom i sredstvom osnaživanja za punopravno sudjelovanje u društvu (cf. ALA, 1989; Alexandria Proclamation, 2005; Prague Declaration, 2003).

Ipak istraživanja informacijske pismenosti uglavnom su se odmaknula od svojega historijskoga ishodišta radnih mjesta te se od 1980-ih, a osobito od ranih 1990-ih dominantno provode u kontekstu knjižnica i (visokoga) obrazovanja.² To objašnjava, osobito u prvoj fazi razvoja koncepta i istraživačkog područja, naglasak na vještinama i reducirano, utilitarno oblikovanje informacijske pismenosti sukladno potrebama tržišta (rada), odnosno biznisa. To je također značilo da čak i u literaturi iz područja kritičke informacijske pismenosti – koja se primarno bavi pitanjima moći, emancipacijom i društveno osviještenim interakcijama s informacijama – dominira knjižnična perspektiva, s knjižničarima kao lokusom informacijske pismenosti (Whitworth, 2020a: 21), što ograničava širu primjenu kritičkih praksi i informacijske pismenosti u drugim kontekstima (Whitworth, 2020b: 40). Tek rijetko razmatrane su i propitivane socijalne, političke, ekonomske i korporativne dimenzije proizvodnje, diseminacije, pristupa i potrošnje informacija koje su u njihovim temeljima (Cope, 2010; Gregory and Higgins, 2013b).

U drugoj fazi razvoja i istraživanja informacijske pismenosti, osobito od 2000-ih i pionirskih istraživanja C. S. Bruce, B. Cheuk i ponajviše A. Lloyd, fokus se premješta na radno mjesto, iz čega je proizašao paradigmatički, sociokulturni zaokret u poimanju informacijske pismenosti koji zahtijeva holistički pristup koji priznaje kompleksnost radnih mjesta kao socijalnih konstrukata i različitost informacijskih izvora unutar informacijskih krajolika (Forster, 2017; Lloyd, 2006; 2010; 2017b; Tuominen, Savolainen and Talja, 2005), odnosno u obzir uzima socijalne dimenzije radnoga mjesta u odnosu na informacijske izvore i interakcije između informacija, informacijskih praksi i ljudi (Bruce, Hughes and Somerville, 2012; Crawford and Irving, 2009; Lloyd, 2017b).

U brojnim tekstovima o informacijskoj pismenosti na radnome mjestu istaknuta je njezina vrijednost kao „transformativne snage za živote ljudi“ (cf. na primjer Secker, 2017: XV) ili joj se vrijednost izražava poslovnim, neoliberalnim terminima povećane učinkovitosti, konkurentnosti, profitabilnosti i ekonomskog rasta i otpornosti, no bez pokušaja empirijske procjene njezine vrijednosti i bez empirijskih dokaza stvarnoga utjecaja informacijske pismenosti (Williams, Cooper and Wavell, 2014; Widén et al., 2021).

² Primjerice studija A. Whitwortha (2014) pokazuje kako se 60 % literature o informacijskoj pismenosti odnosi na visoko obrazovanje.

Paradoksalno, iako je informacijska pismenost upravo u kontekstu radnih mjesta, globalizacije i kapitalizma percipirana i proklamirana kao panaceja i ključ prosperiteta (Kapitzke, 2003), a kritička informacijska pismenost kao teorijsko uporište za p(r)okazivanje društvene realnosti i kao praktično sredstvo osnaživanja za socijalnu pravdu, dimenzija položaja radnika na radnome mjestu i pitanja kao što su radnička prava, kao dio ljudskih prava i važna sastavnica socijalne pravde, izostavljeni su iz narativa obaju teorijskih okvira (Šobota and Špiranec, 2022).

Ovaj je rad stoga motiviran potrebom da se ispita uloga koju informacijska pismenost ima u zaštiti i unaprjeđenju radničkih prava i osnaživanju radnika.

S obzirom na postojanje različitih definicija i konceptualizacija pojmova informacijske pismenosti i informacijskog ponašanja koji se u ovome radu naizmjenično koriste, valja pojasniti što se pod njima ovdje podrazumijeva. Rad se priklanja holističkom, sociokulturno usidrenom razumijevanju informacijske pismenosti kao „usvajanja primjerenoga informacijskog ponašanja u svrhu dolaženja do one informacije koja će zadovoljiti informacijske potrebe (...), uključuje i kritičku osviještenost o važnosti mudrog i etičkog korištenja informacija u društvu“ (Johnston and Webber, 2003: 336) te koja nije reducirana na knjižnične ili računalne vještine, već je poimana kao odgovor na kulturni, društveni i ekonomski razvoj informacijskog društva (cf. *ibid*). Informacijsko ponašanje podrazumijeva „ukupnost ljudskog ponašanja u odnosu na izvore i kanale informacija, uključujući i aktivno i pasivno traženje informacija, i korištenje informacija“ (Wilson, 2000: 49). Iako je informacijsko ponašanje srodno pojmu informacijske pismenosti i često se shvaća njegovim dijelom, kao što je to slučaj i u gornjoj definiciji, ipak se u bitnome razlikuju jer je informacijska pismenost, osobito u kontekstu radnih mjesta, šira od informacijskog ponašanja i perspektive pojedinca i u obzir uzima socijalni kontekst koji utječe na informacijske prakse (cf. Lloyd, 2007).

Istraživanje predstavljeno u ovom radu koncipirano je na logičnom sjecištu dvaju teorijskih i konceptualnih okvira za istraživanje veze između informacijske pismenosti i radničkih prava: kritičke informacijske pismenosti (engl. *critical information literacy*) i informacijske pismenosti na radnome mjestu (engl. *workplace information literacy*), priklanjajući se imanentno aktivističkim i emancipacijskim intencijama i postavkama kritičke informacijske pismenosti. U radu je prikazan dio rezultata opsežnijeg istraživanja provedenoga na nacionalnoj razini o informacijskoj pismenosti u kontekstu radničkih prava. Predstavljene su rezultati koji se odnose na informacijsko ponašanje radnika u smislu traženja, korištenja i kritičkog vrednovanja informacija i vrednovanja informacijskih izvora te kritičke akcije u zaštiti i unaprjeđenju radničkih prava u odnosu na aktivističko-emancipacijski potencijal informacijske pismenosti te njegove reperkusije na konceptualizaciju kritičke informacijske pismenosti u kontekstu radničkih prava. Dobiveni rezultati mogu biti indikativni za utvrđivanje javnopolitičkih mjera te za nove smjerove istraživanja.

U nastavku rada bit će prikazana relevantna polazišta kritičke informacijske pismenosti i dan kratak pregled dosadašnjih istraživanja informacijske pismenosti na radnome mjestu.

2. Relevantna polazišta kritičke informacijske pismenosti

U kontekstu radnih mjesta – a onda i radničkih prava – informacijska pismenost doista ima instrumentalnu vrijednost te nije cilj za sebe već sredstvo ostvarivanja drugih ciljeva (Lundh, Limberg and Lloyd, 2013). Može se reći kako je upravo pitanje objekta/svrhe instrumentaliziranja informacijske pismenosti – *Čijem preživljavanju ona zapravo služi?* – jedna od ključnih točaka prijepora u pristupima informacijskoj pismenosti te ideološkog i paradigmatškog razlikovanja između tradicionalne i kritičke informacijske pismenosti, kao i razlikovanja između njezinog poimanja kao popisa kompetencija i kao sociokulturnog fenomena.

Instrumentalni karakter obilježje je već prve definicije informacijske pismenosti P. Zurkowskog (1974) koji je definira kao sposobnost pojedinca da koristi informacijske alate i izvore u svrhu rješavanja problema u kontekstu radnog mjesta. Zurkowski na problem informacija gleda kao na ekonomski problem i prvenstveno ga zanima ekonomski utjecaj informacijskog okruženja koje se mijenja, kao i potreba stvaranja umnih radnika (Drabinski, 2014). Funkcionalno-utilitarna usmjerenost na vještine, mjerljive atribute i kompetencije ključno je obilježje i temeljnih dokumenata i kasnijih definicija informacijske pismenosti.³ Takvo određenje informacijske pismenosti kritizirano je zbog neskrivenog „ekonomskog i političkog liberalizma“ (Whitworth, 2014: 30) u kojem je informacijsko opismenjavanje motivirano profitom, i zbog redukcionističkog svođenja informacijske pismenosti na ekonomsku konkurentnost radne snage i gospodarski uspjeh (ibid.). Brojni autori to smatraju odrazom prevladavajuće neoliberalne ideologije koja pojedinca reducira na potrošača, *homo economicusa*, koji je primoran neprestano se prilagođavati potrebama tržišta (rada). Shodno takvoj neoliberalnoj prevlasti ekonomskih principa, zapadnjačko obrazovanje, a time i informacijsko opismenjavanje, ima poslužiti kao obuka za svijet rada. Informacijska pismenost unutar takve paradigme shvaća se kao ulaganje u ljudski kapital (cf. Enright, 2013), a usvajanje informacijskih vještina i kompetencija kao ključ prosperiteta (Kapitzke, 2003). K tome, u neoliberalnoj agendi individualizma vlastita dobrobit postaje pitanje isključivo osobne odgovornosti, što se ogleda i u sve većoj percepciji osobne odgovornosti aktivnog traženja umjesto pasivnog primanja informacija, posebno za potrebe donošenja odluka i rješavanje problema (Pascarella, 1997). Takva ideologija ne razvija kritičku svijest i kritički angažman pojedinaca za ostvarenje druš-

³ Misli se prije svega na *Proglas* Američkog knjižničarskog društva (ALA, 1989) kojim se konceptualno utemeljuje i kodificira pojam informacijske pismenosti i C. Doyle (1992) koja je kroz delfi studiju tu ALA-inu definiciju proširila.

tvene promjene, čime tako shvaćena informacijska pismenost služi učvršćivanju neoliberalnog projekta i održavanju *statusa quo* te predstavlja antitezu kritičkom razmišljanju, a time i samoj demokraciji.

Zagovaranjem suštinski drugačije koncepcije informacijske pismenosti koja njezinu instrumentalnu vrijednost, ali i znanje općenito povezuje s emancipacijom pojedinca, demokratizacijom društva i ostvarivanjem socijalne pravde, a informacije promatra u odnosu na društveno-politički kontekst, dolazi do ključne promjene u poimanju informacijske pismenosti prebacivanjem naglaska na odnose moći (Cope, 2010: 15). Naslanjajući se na središnje zasade kritičke teorije i kritičke pedagogije, kritička informacijska pismenost smatra kako je razvijanje sposobnosti učenika (u značenju svih osoba koje uče) da postavljaju promišljena pitanja jednako važno, ako ne i važnije, od njihove sposobnosti pronalaženja, vrednovanja, organiziranja i korištenja informacija (ibid.: 13). J. Elmborg, kao jedan od najznačajnijih autora toga pravca, smatra kako je kritička informacijska pismenost ona pismenost koja se ne usredotočuje toliko na prijenos informacija koliko na razvoj kritičke svijesti kod učenika kako bi mogli „preuzeti kontrolu nad vlastitim životom i vlastitim učenjem“ (Elmborg, 2006: 192–193). Kritička svijest, kao najviša razina svijesti (Freire, 2002[1970]), jest „stanje svjesnosti uvjeta u kojima se živi i aktivnog angažmana ka mijenjanju tih uvjeta“ (Gregory and Higgins, 2013a: 193–194). Kritička svijest i pristup koji (raz)otkriva ideološke potke i skrivene agende ukazuju na inherentno političku narav kritičke informacijske pismenosti i njezinu važnost u ostvarivanju demokratskih ciljeva i postizanju socijalne pravde i jednakosti, oslobođanjem, emancipacijom i osnaživanjem pojedinaca. Kritička pismenost oprema ljude znanjem, sviješću i snagom koja im je potrebna za sudjelovanje u političkim procesima i otpor socijalnoj nepravdi, sudjelovanjem u različitim procesima i akcijama, od glasovanja do prosvjeda i kolektivnih akcija (Smith, 2013).

Ključni element i krajnji cilj tako shvaćene kritičke informacijske pismenosti i njezine uloge jest *praksis*, spajanje teorije i smišljene akcije, kao najboljeg sredstva da se preobrazi svijet i pruži otpor podjarmljivanju i obespravljenosti (Freire, 2002[1970]: 32). Taj središnji djelatni princip naglašava i radikalni kritički pedagog P. McLaren koji inzistira na tome da pravdu nije moguće odvojiti od naše obveze da *činimo* pravdu (McLaren, 2017 [kurziv dodan]). No da bi mogli djelovati, da bi bili u stanju sudjelovati, ljude treba obrazovati (Castoriadis, 1996: 24), odnosno, informacije same po sebi nisu dovoljne, za djelovanje im je potreban savjet (Correia, 2002: 22–23). Prema H. A. Girouxu, to je smisao kritičke pedagogije; ona osigurava „i jezik kritike i jezik mogućnosti“ i predstavlja ne samo kritičko razmišljanje već i socijalni angažman kao ključni element učenja, socijalne uključenosti i same politike (Giroux, 2005). Navedeno je sublimirano u definiciji kritičke informacijske pismenosti iz utjecajnoga zbornika *Kritičko obrazovanje korisnika knjižnica: teorija i metode* (Accardi, Drabinski and Kumbier,

2010: XIII) kao „prakse informacijskog opismenjavanja koja promiče kritički angažman s izvorima informacija, učenike smatra suradnicima u praksama proizvodnje znanja (i stvarateljima), prepoznaje afektivne dimenzije traženja, i (u nekim slučajevima) ima osloboditeljske ciljeve.“ (ibid.)

3. Prethodna istraživanja informacijske pismenosti na radnome mjestu

Namjera ovoga dijela teksta nije dati iscrpan pregled dosadašnjih istraživanja informacijske pismenosti na radnome mjestu s obzirom na brojnost istraživanja, ali i postojanje niza pregleda dosadašnjih istraživanja (npr. Pinto, 2015; Pinto, Escalona-Fernández and Pulgarín, 2013) i sinteza konceptualizacije informacijske pismenosti na radnome mjestu (npr. Inskip, 2014; Williams, Cooper and Wawell, 2014). Ovdje će stoga biti dan samo kratak pregled, s naglaskom na istraživanjima u Hrvatskoj.

U proteklih nepunih deset godina broj istraživanja informacijske pismenosti na radnome mjestu povećao se više nego dvostruko (Milosheva et al., 2022). Usprkos različitim tumačenjima i definicijama informacijske pismenosti na radnome mjestu, moguće je identificirati zajednički pristup koji se usredotočuje na ulogu vještina upravljanja informacijama u vezi s praksama i ciljevima rada (Widén et al., 2021), ostajući pritom u fizičkim i konceptualnim granicama radnoga mjesta i usredotočujući se isključivo na informacijsku pismenost za potrebe rada ili pripreme za rad (Milosheva et al., 2022).

Istraživački interes za značenje informacijske pismenosti u širem kontekstu, prvenstveno u odnosu na potrebe i očekivanja poslodavaca, počinje u prvoj polovici 1990-ih, dok se snažniji interes za istraživanje informacijske pismenosti u kontekstu radnih mjesta zamjećuje u drugoj polovici 1990-ih (Bruce, 2000: 94). Prva istraživanja bavila su se informacijskim aktivnostima umnih radnika (engl. *white-collar worker*) (cf. Cheuk, 2000), dok se kasnija okreću iskustvima informacijske pismenosti u radnim okruženjima različitih profesija, kao što su vatrogasci (Lloyd, 2004), medicinske sestre (Bonner and Lloyd, 2011; Forster, 2015; Johannisson and Sundin, 2007) i *web-dizajneri* (Sayyad Abdi, Partridge and Bruce, 2013). Najsnažniji utjecaj predstavljaju istraživanja A. Lloyd koja označavaju sociokulturni obrat i odmak od naglaska na vještine i naglašavaju interakciju ljudi i informacijskih praksi. Njezina nedavna empirijska istraživanja u kontekstu radnoga mjesta (Lloyd, 2017a) dovela su do redefiniranja informacijske pismenosti kao informacijske prakse i „načina spoznavanja“ umjesto dosad prevladavajuće konceptualne jezgre pronalaženja, vrednovanja i korištenja informacija.

Najveći broj istraživanja informacijske pismenosti općenito dolazi iz SAD-a (cf. Shaheen et al., 2015), čiji autori dominiraju i literaturom o kritičkoj informacijskoj pismenosti (cf. Kos and Špiranec, 2015), dok istraživanja informacijske pismenosti na radnome mjestu uglavnom dolaze izvan SAD-a. U Hrvatskoj, kao

i u ostalim zemljama jugoistočne Europe, istraživanja informacijske pismenosti još su uvijek u povojima, i čvrsto vezana uz knjižnice i obrazovni sektor (Špiranec, 2017). Ta ocjena proizlazi i iz istraživačke agende u kojoj je i dalje vidljiv naglasak na funkcionalnom pristupu informacijskoj pismenosti i istraživanjima o vezi visokoga obrazovanja i potreba tržišta rada, odnosno preciznije, potreba poslodavaca: istraživanje o informacijskim kompetencijama u studijskim programima na Sveučilištu u Zagrebu (Banek Zorica and Špiranec, 2014), o očekivanjima poslodavaca (Banek Zorica, Špiranec and Ogrizek Biškupić, 2014), o zahtjevima poslodavaca od budućih radnika (Banek Zorica, Špiranec and Bušelić, 2016) i istraživanje o obrazovnim programima u svrhu postizanja zapošljivosti (Bušelić and Kovačević, 2016). Iako su ta istraživanja pridonijela bazi znanja o informacijskoj pismenosti i potvrdila razlike između obrazovnog konteksta i onoga radnih mjesta, njihov pragmatičan fokus ipak je ograničavajuće jednodimenzionalan i, kao takav, nedostatan za tranzicijska društva – i ekonomije – kakvo je hrvatsko, te je primjerenija agenda temeljena na kritičkoj informacijskoj pismenosti zbog svoje multiperspektivnosti i orijentiranosti na pitanja veze između moći i informacija, kao i individualne i socijalne transformacije (Špiranec, 2017).

Iako je dimenzija položaja radnika i radničkih prava usko vezana uz kontekst radnih mjesta te je neodvojiva od razmatranja pitanja individualne i socijalne transformacije, ta je dimenzija izostavljena iz narativa (Šobota and Špiranec, 2022), a u literaturi kritičke i informacijske pismenosti na radnome mjestu nisu ni poznata takva istraživanja.⁴

Pitanje transformacije i djelatno-emancipacijski princip ključna je odrednica kritičkih istraživanja koja ne žele samo *saznati*, već i *pridonijeti* promjeni. Na tragu tih polazišta, uvida i preporuka, kao i uočene praznine u literaturi o vezi između informacijske pismenosti i razine radničkih prava, koncipirano je i istraživanje opisano u nastavku ovoga rada.

4. Istraživanje informacijske pismenosti u kontekstu radničkih prava

4.1. Ciljevi i istraživačka pitanja

Ovim se istraživanjem htjela popuniti uočena praznina u istraživanjima o vrijednosti informacijske pismenosti za dobrobit radnika te tako posredno pridonijeti i njezinoj relevantnosti izvan matičnog područja. Kao što je već naglašeno u Uvodu, ovaj rad prikazuje dio rezultata opsežnijeg istraživanja o informacijskoj pismenosti u kontekstu radničkih prava, a koji se odnose na informacijsko ponašanje radnika u odnosu na aktivističko-emancipacijski potencijal informacijske pismenosti, odnosno na način na koji se radnici odnose prema informacijskim

⁴ Među rijetkim autorima koji spominju, ali ne i istražuju, korelaciju između informacijske pismenosti i radničkih prava jesu Jones (2015) i Goldstein (2018).

izvorima i informacijama te u odnosu na njihovu spremnost na zaštitu i unaprjeđenje svojih radničkih prava.

Specifični ciljevi bili su istražiti razinu samoprocjene informiranosti radnika o radničkim pravima i utvrditi postoje li razlike s obzirom na članstvo u sindikatu; istražiti obrasce informacijskog ponašanja radnika u odnosu na radnička prava te istražiti razlike u njihovoj spremnosti na aktivno uključivanje u borbu za zaštitu i unaprjeđenje radničkih prava ovisno o samoprocjeni informiranosti o radničkim pravima.

Istraživanje je vođeno sljedećim istraživačkim pitanjima:

IP1: Postoje li razlike u samoprocjeni informiranosti o radničkim pravima s obzirom na članstvo u sindikatu?

IP2: Postoje li razlike u samoprocjeni informacijskih kompetencija traženja, vrednovanja i korištenja informacija o radničkim pravima s obzirom na članstvo u sindikatu?

IP3a: Kako se radnici informiraju o radničkim pravima?

IP3b: Postoje li razlike u informiranju o radničkim pravima s obzirom na članstvo u sindikatu?

IP4a: Postoji li povezanost između samoprocijenjene informiranosti o radničkim pravima i povreda tih prava?

IP4b: Postoji li povezanost između samoprocijenjene informiranosti o radničkim pravima i spremnosti na borbu za njihovu zaštitu i unaprjeđenje?

4.2. Metodologija, instrument i uzorak

Istraživanje je provedeno kvantitativnom metodologijom, metodom ankete. Ispitanicima je poslana zaštićena poveznica s upitnikom putem elektroničke pošte te su odabrani ispitanici koji su odgovarali regrutnim kriterijima (osobe starije od 16 godina, zaposlene na temelju ugovora o radu).⁵ Kao instrument istraživanja korišten je strukturirani kvantitativni upitnik sastavljen od 50 pitanja, primarno zatvorenoga tipa, kombiniranjem da/ne odgovora, višestrukih odgovora, ocjenjivanja slaganja na petostupanjskoj Likertovoj ljestvici, te uz mogućnost upisivanja dodatnog odgovora. Jedno pitanje bilo je otvorenoga tipa. Takvi odgovori naknadno su kategorizirani i prikazani u ukupnim rezultatima. Osim pitanja o demografiji, statusu zaposlenja i djelovanju sindikata na radnome mjestu, upitnik je sadržavao pitanja o samoprocjeni razine informiranosti o radničkim pravima i

⁵ Zahvaljujući Agenciji za istraživanje tržišta Henda, koja je uz financijsku potporu Zaklade „Friedrich Ebert“ provela terensko prikupljanje podataka od 13. do 22. travnja 2021., bilo je moguće iz njezinog panela (HrNation) od 16.000 članova odabrati i uključiti sudionike u ovo istraživanje. Time je osiguran nacionalno reprezentativan uzorak među zaposlenima u Republici Hrvatskoj. Pritom su korišteni sirovi podatci koji su zatim analizirani i interpretirani.

razini informacijskih kompetencija; o informacijskom ponašanju u smislu traženja i korištenja informacija o pravima te o provjeravanju informacija i informacijskih izvora, kao i njihovom korištenju u zaštiti i unaprjeđenju prava. Nad prikupljenim podacima provedena je deskriptivna i inferencijalna statistička analiza pomoću Excela i SPSS-a. Sve statističke razlike računane su uz rizik od 5 % te su označene na slikama i u tablicama istaknute masnim slovima, kao i interpretirane u tekstu. T-testovi na slikama na ukupnom uzorku ispitanika izračunati su usporedbom dviju susjednih vrijednosti po učestalosti.

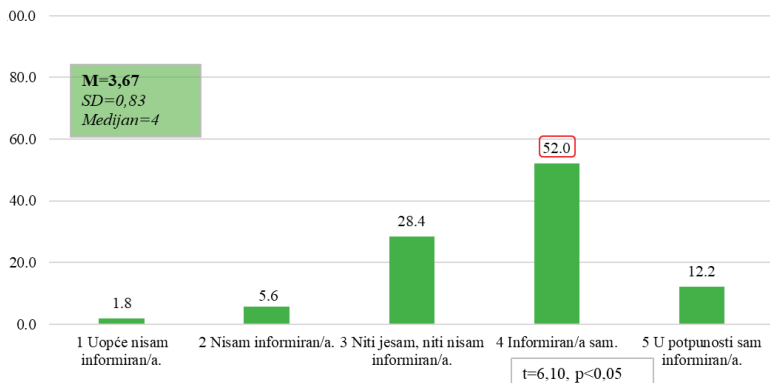
Istraživanje je provedeno na N = 500 ispitanika, radnika zaposlenih na temelju ugovora o radu. Uzorak je bio nacionalno reprezentativan za zaposlene u Republici Hrvatskoj prema županiji, dobi i spolu, sukladno strukturi Državnog zavoda za statistiku (DZS, 2020). Tijekom terenske provedbe istraživanja praćene su kvote prema statusu zaposlenosti, sektoru zaposlenja, veličini tvrtke te članstvu u sindikatu.

U pogledu općenitih obilježja ispitanika i strukture ostvarenog uzorka, 51,4 % (N = 257) ispitanika čine muškarci, a 48,6 % (N = 243) žene. U pogledu dobi, najzastupljeniji su ispitanici u dobnoj skupini 35 – 49 godina (41,8 %, N = 209), zatim ispitanici u skupini 50 – 64 godina (28,2 %, N = 141), 25 – 34 godina (23,4 %, N = 117), 19 – 24 godina (5,8 %, N = 29), dok ispitanici u dobnoj skupini 65 godina i stariji te 18 godina i mlađi čine manje od 1 % udjela u ukupnom uzorku (0,6 %, N = 3, odnosno 0,2 %, N = 1). U pogledu stupnja obrazovanja, najzastupljeniji su ispitanici sa završenom srednjom školom (56 %, N = 280), zatim sa završenim diplomskim studijem (26,2 %, N = 131) te završenim pred-diplomskim studijem (13,6 %, N = 68). Ispitanici s magisterijem ili doktoratom čine 3,6 % (N = 18) ukupnog uzorka, ispitanici sa završenom osnovnom školom 0,4 % (N = 2), a oni bez formalnog obrazovanja 0,2 % (N = 1) ukupnog uzorka. Većina ispitanika (82 %, N = 410) zaposlena je na temelju ugovora o radu na neodređeno vrijeme, dok je 15,6 % (N = 78) zaposleno na temelju ugovora na određeno vrijeme; ostali ispitanici zaposleni su na ugovor s nepunim radnim vremenom (1 %, N = 5), kao stalni sezonski radnici (0,8 %, N = 4) ili kao agencijski radnici (0,6 %, N = 3). Preko polovice ispitanika (56 %, N = 279) zaposleno je u privatnom sektoru, 41,6 % (N = 208) u javnom, a 2,6 % (N = 13) u neprofitnom sektoru. Najveći broj (29,2 %, N = 146) zaposlen je u području administracije te uslužnim i trgovačkim zanimanjima (18,2 %, N = 91); znanstvenici, inženjeri i stručnjaci čine 13,8 % (N = 69) uzorka, tehničari i stručni suradnici 13,2 % (N = 66), a radnici u jednostavnim zanimanjima 9 % (N = 45). Sindikati djeluju kod poslodavaca 47,8 % (N = 239) ispitanika, od kojih su 46 % (N = 110) članovi sindikata. Analiza rezultata o članstvu u sindikatu na ukupnom uzorku pokazuje kako većina zaposlenih (75,8 %, N = 379) nisu članovi sindikata. S obzirom na to da su istraživačka pitanja u ovome radu ispitivala razlike prema članstvu u sindikatu, prikazani rezultati odnose se na taj dio uzorka.

4.3. Rezultati istraživanja

4.3.1. Samoprocjena informiranosti o radničkim pravima

Preko polovice ispitanika (52 %, N = 260) navelo je kako je informirano o radničkim pravima (slika 1), što najviše utječe na srednju vrijednost koja je u razini ocjene „4“. Ipak 28 % (N = 142) ispitanih navodi kako niti jest niti nije informirano.

Slika 1. Samoprocjena informiranosti o radničkim pravima

S obzirom na članstvo u sindikatu, dobivene su statistički značajne razlike: ispitanici koji su članovi sindikata iskazali su značajno bolju samoprocjenu informiranosti o radničkim pravima od nečlanova, što potvrđuju i rezultati t-testa ($t(236) = 2,72$; $p < 0,01$) za nezavisne uzorke (tablica 1). Bolju samoprocjenu informiranosti iskazali su i radnici kod čijeg poslodavca djeluje sindikat u odnosu na one kod kojih ne djeluje ($M = 3,8$ u odnosu na $M = 3,5$).

Tablica 1: Samoprocjena informiranosti o radničkim pravima s obzirom na članstvo u sindikatu

Samoprocjena informiranosti o radničkim pravima	Članstvo u sindikatu			
	Član sindikata (N = 110)		Nije član sindikata (N = 128)	
	M	SD	M	SD
	4,0	0,64	3,7	0,77
T-test za nezavisne uzorke za članstvo u sindikatu: $df = 236$; $t = 2,72$; $p = 0,01$; $d = 0,47$				
Legenda: df = stupnjevi slobode; t = t-test; d = Cohenov d ; p = vjerojatnost pogreške				

U odnosu na samoprocjenu informiranosti o pojedinim elementima, odnosno pojedinačnim radničkim pravima (radno vrijeme, uključujući prekovremeni rad; raspored radnog vremena; plaća; druga materijalna prava; godišnji odmor; zaštita od otkaza; zaštita na radu; pravo na sindikalno organiziranje i pravo na štrajk), ispitanici iskazuju najbolju informiranost o pravu na godišnji odmor, rasporedu radnog vremena, radnom vremenu i plaći. S druge strane najslabije procjenjuju vlastitu informiranost o pravu na sindikalno organiziranje i pravu na štrajk. I ovdje je dobivena značajna razlika s obzirom na članstvo u sindikatu: članovi sindikata značajno bolje procjenjuju informiranost o, primjerice, zaštiti na radu ($t(225,1) = 2,18, p = 0,03$); pravu na sindikalno organiziranje ($t(233,2) = 5,15, p = 0,00$); pravu na štrajk ($t(230,6) = 4,99, p = 0,00$); te zaštiti od otkaza ($t(235,9) = 2,92, p = 0,00$).

4.3.2. Samoprocjena informacijskih kompetencija

Na pitanje kako ocjenjuju svoje informacijske kompetencije (znanja i vještine) traženja, vrednovanja i korištenja informacija o radničkim pravima, 36 % ispitanika smatra ih dobrima ($N = 171$, značajno najučestaliji odgovor); vrlo dobrima 26 % ($N = 124$), 6 % izvrsnima ($N = 29$), dostatnima 24 % ($N = 114$), a 8 % ($N = 36$) nezadovoljavajućima. Iz tablice 2 vidljivo je kako ispitanici koji nisu članovi sindikata češće procjenjuju svoje informacijske kompetencije dobrima.

Tablica 2: Procjena vlastitih informacijskih kompetencija s obzirom na članstvo u sindikatu

Procjena vlastitih informacijskih kompetencija	Članstvo u sindikatu	
	Član sindikata ($N = 108$)	Nije član sindikata ($N = 122$)
Nezadovoljavajuće	3,7	3,3
Dostatne	23,1	21,3
Dobre	27,8	41,0
Vrlo dobre	36,1	28,7
Izvrsne	9,3	5,7

Svaki treći ispitanik (33 %, $N = 157$) smatra poslodavca najodgovornijim za razvoj informacijskih kompetencija radnika. Da su radnici sami odgovorni za to smatra 22 % ispitanika ($N = 106$), dok približno podjednak postotak ispitanika odgovornim smatra sindikat (16 %, $N = 77$) i Hrvatski zavod za zapošljavanje (17 %, $N = 80$); školu, odnosno fakultet odgovornim smatra 9 % ispitanika ($N = 44$), a Vladu i državnu upravu manje od jedan posto ispitanika (0,4 %, $N = 2$ i 0,2 %, $N = 1$). S obzirom na članstvo u sindikatu, članovi sindikata najodgovornijim za

razvoj informacijskih kompetencija radnika smatraju sindikat (32,6 %, N = 36), te u gotovo podjednakoj mjeri poslodavca (27,6 %, N = 30) i same sebe, odnosno samostalno učenje (25 %, N = 28), dok nečlanovi sindikata najodgovornijim smatraju poslodavca (40 %, N = 51), sindikat (22 %, N = 28) i samostalno učenje (15,6 %, N = 20). Dodatnom statističkom analizom nisu utvrđene statistički značajne razlike između članova i nečlanova sindikata.

Na pitanje o edukaciji koja bi ispitanicima bila najkorisnija za uspješnije informiranje o radničkim pravima, tri su najčešće izdvojene: edukacija o načinima zaštite prava (35 %, N = 168), o tome gdje pronaći informacije o radničkim pravima (30 %, N = 140) te o načinima traženja informacija (17 %, N = 80). Potrebu za edukacijom o kritičkom vrednovanju informacija iskazalo je 7 % (N = 33) ispitanika.

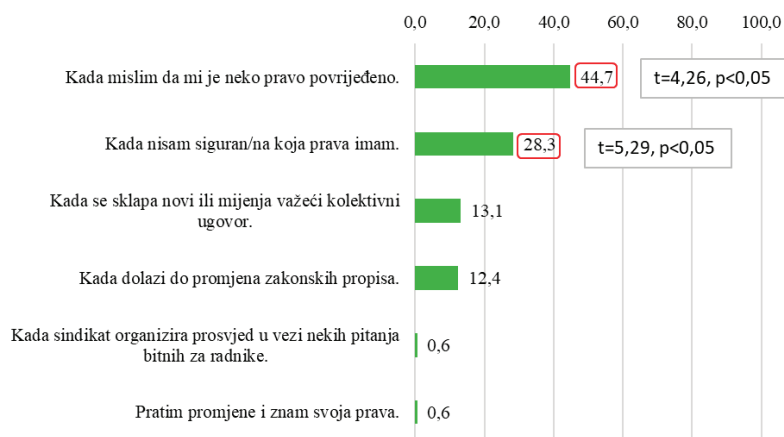
4.3.3. Informiranje o radničkim pravima

Ispitanici koji su pri zaposlenju pročitali ugovor o radu (njih 81 %, N = 403), pravilnik o radu (40 %, N = 199) i kolektivni ugovor (30 %, N = 150) u najvećoj mjeri navode kako su to učinili jer im ih je poslodavac predočio (76 %, N = 298), dok je tek manji postotak to učinio na vlastito traženje (19 %, N=76).

Općenito, polovica ispitanika (48 %, N = 239) aktivno traži informacije o svojim radničkim pravima, a polovica (52 %, N = 261) informacije dobiva od poslodavca i/ili sindikata. Provedenom statističkom analizom nisu utvrđene značajne razlike u informacijskom ponašanju s obzirom na članstvo u sindikatu.

Radnici se najčešće informiraju o svojim pravima kada misle da im je neko pravo povrijeđeno te kada nisu sigurni koja prava imaju (slika 2).

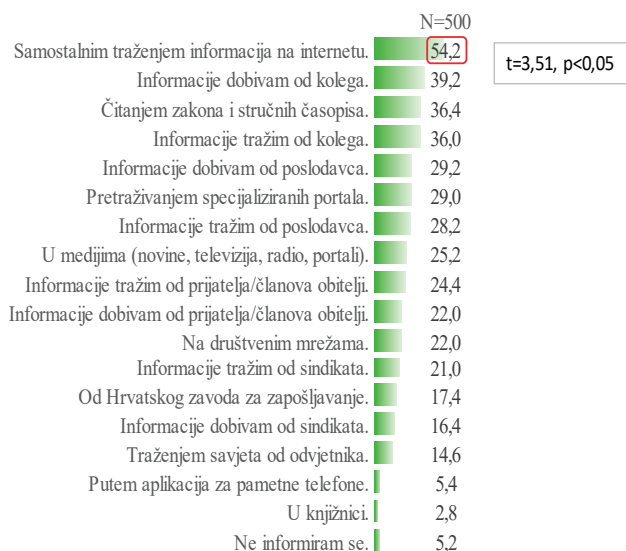
Kada se najčešće informirate o svojim radničkim pravima? N=474

Slika 2. Motivacija za informiranje o radničkim pravima

Dobivene su značajne razlike s obzirom na članstvo u sindikatu: ispitanici koji nisu članovi sindikata češće navode kako se o radničkim pravima informiraju kada nisu sigurni koja prava imaju (45 %, N = 55 ispitanika koji nisu članovi sindikata u odnosu na 19 %, N = 21 ispitanika-članova sindikata).

Na pitanje znaju li gdje potražiti informacije o radničkim pravima, 67 % ispitanika (N = 336) odgovorilo je potvrdno. Kao što je vidljivo iz slike 3, značajno najčešći izvor informiranja radnika o radničkim pravima jest internet, odnosno formalni i neformalni izvori na internetu: preko polovice ispitanika (54 %, N = 271) navelo je kako se informira samostalno na internetu, čemu treba dodati i informiranje na specijaliziranim portalima (29 %, N = 145), na društvenim mrežama (22 %, N = 110), ali i stručnim časopisima i medijima koji su dostupni *online*. Sljedeću najčešću kategoriju predstavljaju osobni izvori informacija: na prvome mjestu kolege, bilo da ispitanici od njih dobivaju informacije (39 %, N = 196) ili ih traže (36 %, N = 180), zatim prijatelji i članovi obitelji (24 %, tj. N = 122 ispitanika od njih traži informacije, a 22 %, tj. N = 110 dobiva informacije). Od poslodavca informacije dobiva 29 % ispitanika (N = 146), a traži 28 % (N = 141) ispitanika, dok s druge strane od sindikata informacije traži svaki peti ispitanik (21 %, N = 102), a dobiva 16 % (N = 82) ispitanika. Knjižnicu kao izvor navelo je nepunih 3 % ispitanika (N = 14). O radničkim pravima uopće se ne informira 5 % ispitanika (N = 26). Najčešće navedeni razlozi neinformiranja su nepostojanje potrebe (46 %, N = 12), nepovjerenje u *Zakon o radu* (38 %, N = 10) te nedostatak vremena (35 %, N = 9). Uzorak ispitanika koji se ne informiraju manji je od 30, stoga su navedeni rezultati samo indikativni.

Slika 3. Izvori informiranja o radničkim pravima

Analiza izvora informiranja o radničkim pravima prema samoprocjeni informiranosti o pravima (tablica 3) pokazuje kako samostalno traženje na internetu, čitanje zakona, dobivanje informacija od poslodavca i kolega te od sindikata značajno češće navode ispitanici koji su informirani o pravima (odnosno koji ocjenjuju svoju informiranost ocjenama 4 ili 5). Ispitanici koji se uopće ne informiraju o pravima većinom su oni slabe samoprocjene informiranosti ili koji su neutralni po pitanju samoprocjene o informiranosti o svojim pravima.

Tablica 3: Izvori informiranja o radničkim pravima prema samoprocjeni informiranosti o radničkim pravima

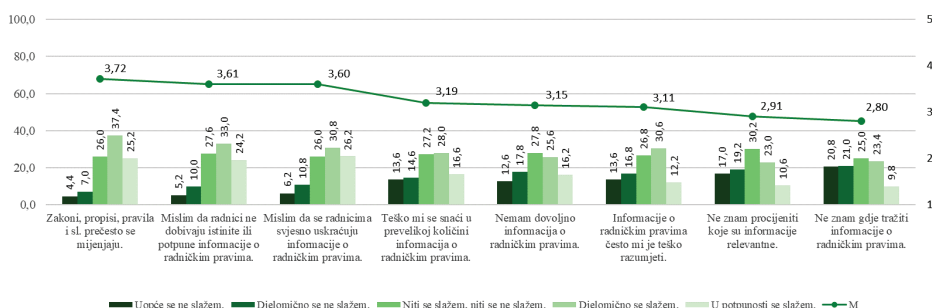
Izvori informiranja o radničkim pravima	Samoprocjena informiranosti o radničkim pravima		
	Nisu informirani (N = 46)	Niti jesu niti nisu informirani (N = 143)	Informirani su (N = 311)
Samostalnim traženjem informacija na internetu.	47,8	46,2	58,8
Čitanjem zakona i stručnih časopisa.	23,9	25,2	43,4
Informacije dobivam od kolega.	26,1	36,4	42,4
Informacije dobivam od poslodavca.	8,7	21,7	35,7
Informacije tražim od kolega.	37,0	37,8	35,0
Pretraživanjem specijaliziranih portala.	23,9	21,0	33,4
Informacije tražim od poslodavca.	15,2	22,4	32,8
Informacije tražim od sindikata.	8,7	10,5	27,7
U medijima (novine, televizija, radio, portali).	32,6	24,5	24,4
Informacije dobivam od sindikata.	4,3	6,3	22,8
Informacije tražim od prijatelja/članova obitelji.	28,3	29,4	21,5

Informacije dobivam od prijatelja/članova obitelji.	23,9	24,5	20,6
Od Hrvatskog zavoda za zapošljavanje.	15,2	13,3	19,6
Na društvenim mrežama.	17,4	30,1	19,0
Tražanjem savjeta od odvjetnika.	6,5	11,2	17,4
Putem aplikacije za pametne telefone.	6,5	5,6	5,1
U knjižnici.	0,0	2,8	3,2
Ne informiram se.	10,9	7,7	3,2

Ispitanici koji traže informacije o radničkim pravima podjednako ih provjeravaju (52 %, N = 246) i ne provjeravaju (48 %, N = 228). Internet je značajno najčešći izvor i za provjeru informacija o radničkim pravima: 50 % ispitanika (N = 123) koji provjeravaju dobivene informacije čine to na internetu, 21 % (N = 51) čitanjem propisa, a 12 % (N = 29) kod kolega/članova obitelji. S obzirom na članstvo u sindikatu, nisu dobivene značajne razlike u načinu dodatne provjere informacija.

4.3.4. Percipirani problemi u informiranju o radničkim pravima

U pogledu percipiranih problema u informiranju o radničkim pravima, ispitanici su za svaku tvrdnju procjenjivali razinu slaganja na petostupanjskoj Likertovoj ljestvici (pri čemu je „1“ = „uopće se ne slažem“, a „5“ = „u potpunosti se slažem“). Kao što ilustrira slika 5, uočena su tri glavna problema: česte promjene zakona, propisa i pravila; percepcija nedobivanja potpunih i istinitih informacija te percepcija svjesnog uskraćivanja informacija radnicima.

Slika 5. Percipirani problemi u informiranju o radničkim pravima

Provedena t-test analiza za varijablu „Percipirani problemi u informiranju o radničkim pravima ovisno o članstvu u sindikatu“ pokazala je kako nečlanovi sindikata (54 %, N = 128) u odnosu na članove (46 %, N = 110) češće percipiraju da radnici ne dobivaju istinite informacije ($M = 3,7$; $SD = 1,05$; $t(236) = -2,35$; $p > 0,05$), da općenito nemaju dovoljno informacija o radničkim pravima ($M = 3,1$; $SD = 1,21$; $t(236) = -3,12$; $p > 0,01$), češće ne znaju procijeniti koje su informacije relevantne ($M = 2,9$; $SD = 1,20$; $t(236) = -2,06$; $p > 0,05$) ili ne znaju gdje ih tražiti ($M = 2,7$, $SD = 1,25$; $t(236) = -2,57$; $p > 0,01$). U svim slučajevima probleme više percipiraju ispitanici koji nisu članovi sindikata.

4.3.5. Povreda prava, traženje zaštite i zalaganje za višu razinu prava

Povredu prava navelo je 38 % ispitanika (N = 192); 43 % (N = 215) negira povrede, a 19 % (N = 93) ne zna jesu li im prava bila povrijeđena. Radnici koji pozitivno ocjenjuju svoju informiranost o radničkim pravima u većoj mjeri navode kako im prava nisu bila povrijeđena, dok su povrede prava učestalije kod ispitanika koji slabije procjenjuju svoju informiranost o njima (tablica 4). Analiza varijance ($F(2/497) = 17,78$; $p < 0,01$; $\text{Eta}^2 = 0,26$) pokazuje statistički značajnu razliku u samoprocjeni razine informiranosti o pravima u odnosu na povrede radničkih prava. Radnici čija prava nisu bila povrijeđena iskazuju višu razinu informiranosti o pravima ($M = 3,90$, $SD = 0,69$) od onih koji nisu sigurni jesu li im prava bila povrijeđena ($M = 3,35$, $SD = 0,84$) te onih čija jesu ($M = 3,57$, $SD = 0,90$).

Tablica 4: Povrijeđenost radničkih prava s obzirom na samoprocjenu informiranosti o radničkim pravima

Povreda radničkih prava		Samoprocjena informiranosti o radničkim pravima		
	UKUPNO (N = 500) (%)	Nisu informirani (N = 46)	Niti jesu niti nisu informirani (N = 143)	Informirani su (N = 311)
Da	38,4	54,3	39,2	35,7
Ne	43,0	23,9	32,2	50,8
Ne znam	18,6	21,7	28,7	13,5

Ispitanici koji navode da su im prava bila povrijeđena podjednako traže i ne traže zaštitu svojih prava (tablica 5). S obzirom na samoprocjenu informiranosti o pravima, vidljivo je kako s porastom samoprocjene informiranosti raste i traženje zaštite. Ispitanici koji su tražili zaštitu prava iskazuju bolju informiranost o pravima ($M = 3,72$, $SD = 0,91$) od onih koji nisu tražili zaštitu prava ($M = 3,41$, $SD = 0,86$).

Tablica 5: Traženje zaštite povrijeđenih radničkih prava s obzirom na samoprocjenu informiranosti o radničkim pravima

Traženje zaštite povrijeđenih radničkih prava		Samoprocjena informiranosti o radničkim pravima		
	UKUPNO (N = 192) (%)	Nisu informirani (N = 25)	Niti jesu niti nisu informirani (N = 56)	Informirani su (N = 111)
Da	50,5	52,0	37,5	56,8
Ne	49,5	48,0	62,5	43,2

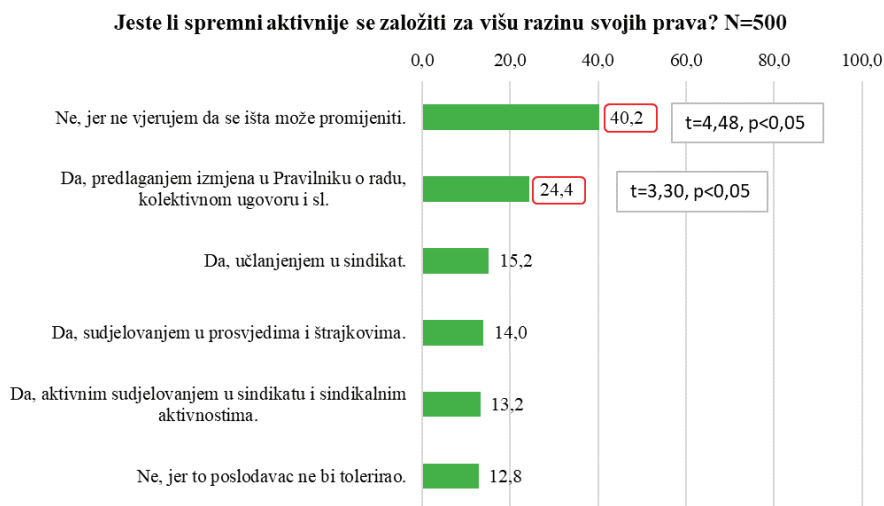
Oni koji nisu tražili zaštitu radničkih prava kao glavne razloge za to navode strah od posljedica (60 %, N = 57) te nepovjerenje u pozitivan ishod takvog postupka (45 %, N = 43). Nezanemariv udio ispitanika nije znao što treba napraviti kako bi zatražio zaštitu svojih radničkih prava (25 %, N = 24); to su ispitanici koji prema samoprocjeni u većoj mjeri iskazuju nedovoljnu informiranost o pravima (tablica 6).

Tablica 6: Razlozi netraženja zaštite povrijeđenih radničkih prava s obzirom na samoprocjenu informiranosti o radničkim pravima

Razlozi netraženja zaštite povrijeđenih radničkih prava	Samoprocjena informiranosti o radničkim pravima		
	Nisu informirani (N = 12)	Niti jesu niti nisu informirani (N = 35)	Informirani su (N = 48)
Zbog straha od posljedica (otkaz, šikaniranje i dr.).	66,7	54,3	62,5
Ne vjerujem da bi to urodilo plodom.	50,0	34,3	52,1
Opcija sudskog postupka činila se preskupom i previše dugotrajnom.	25,0	22,9	22,9
Bilo je lakše promijeniti poslodavca.	16,7	2,9	18,8
Nisam znao/la što točno treba napraviti.	33,3	37,1	14,6
Bio/bila bih bez zaštite.	0,0	5,7	0,0
Nešto drugo	8,3	0,0	0,0

Ispitanici koji su tražili zaštitu povrijeđenih radničkih prava činili su to najčešće obraćanjem poslodavcu, osobno (56 %, N = 54), ili uz posredovanje sindikata (28 %, N = 27). Prema samoprocjeni informiranosti o pravima, dobiveno je kako je tužba uz pomoć sindikata mehanizam kojem češće pribjegavaju ispitanici koji iskazuju dobru informiranost o radničkim pravima (27 %, N = 17).

Slika 6 pokazuje da značajno najviše ispitanika (40 %, N = 201) odgovara kako nije spremno aktivnije se založiti za svoja prava jer ne vjeruju da je išta moguće promijeniti.

Slika 6. Spremnost za aktivnije zalaganje za radnička prava

Većina tih ispitanika (52 %, N = 46) procjenjuje svoju informiranost o radničkim pravima slabijom. Dodatni t-test ($t(395,0) = 2,94$; $p < 0,01$, $d = 1,46$) pokazuje postojanje statistički značajne razlike: oni koji nisu spremni na aktivnije zalaganje za prava jer smatraju da se ništa ne može promijeniti niže su razine samoprocjene informiranosti o pravima ($M = 2,54$, $SD = 0,88$) od onih koji to ne misle ($M = 3,76$, $SD = 0,78$) (tablica 7).

Također, čak 58 % (N = 53) ispitanika koji ne vjeruju da je išta moguće promijeniti ocijenili su svoje informacijske kompetencije nezadovoljavajućima. Provedeni t-test ($t(472) = 2,24$; $p < 0,05$, $d = 0,21$) pokazao je kako postoji statistički značajna razlika: oni koji nisu spremni na aktivnije zalaganje za prava jer smatraju da se ništa ne može promijeniti smatraju svoje informacijske kompetencije slabijima ($M = 2,86$, $SD = 1,02$) od onih koji to ne misle ($M = 3,08$, $SD = 1,03$).

Tablica 7: Spremnost na aktivnije zalaganje za radnička prava s obzirom na samoprocjenu informiranosti o radničkim pravima

Spremnost na aktivnije zalaganje za radnička prava	Samoprocjena informiranosti o radničkim pravima		
	Nisu informirani (N = 46)	Niti jesu niti nisu informirani (N = 143)	Informirani su (N = 311)
Ne, jer ne vjerujem da se išta može promijeniti.	52,2	49,0	34,4
Ne, jer to poslodavac ne bi tolerirao.	17,4	18,9	9,3
Da, predlaganjem izmjena u pravilniku o radu, kolektivnom ugovoru i dr.	13,0	19,6	28,3
Da, učlanjenjem u sindikat.	15,2	10,5	17,4
Da, aktivnim sudjelovanjem u sindikatu i sindikalnim aktivnostima.	6,5	7,0	17,0
Da, sudjelovanjem u prosvjedima i štrajkovima.	8,7	11,2	16,1

Ipak bi se svaki četvrti ispitanik (24 %, N = 22) založio za višu razinu prava predlaganjem izmjena u pravilniku o radu, kolektivnom ugovoru i sl. To su u većoj mjeri ispitanici koji su bolje informirani o radničkim pravima. T-test ($t(257,3) = -3,00$; $p < 0,01$, $d = 0,28$) pokazuje postojanje statistički značajne razlike; oni koji su spremni na aktivnije zalaganje predlaganjem izmjena u pravilniku o radu, kolektivnom ugovoru i sl. više su informirani ($M = 3,84$, $SD = 0,68$) od onih koji nisu spremni ($M = 3,62$, $SD = 0,86$). Također, t-test ($t(472) = -2,49$; $p < 0,05$, $d = 0,26$) pokazuje da su na ovaj oblik aktivizma spremniji oni ispitanici koji se smatraju informacijski kompetentnijima ($M = 3,19$, $SD = 1,02$) od onih koji nisu spremni ($M = 2,92$, $SD = 1,02$). Uz to, ispitanici koji bolje procjenjuju svoju informiranost o radničkim pravima i oni koji svoje informacijske kompetencije procjenjuju izvrsnima ili vrlo dobrima češće navode spremnost na aktivno zalaganje za višu razinu prava sudjelovanjem u sindikatu i sindikalnim aktivnostima.

4.4. Rasprava

Prema samoprocjeni informiranosti, više od polovice ispitanika navodi kako je informirano (52 %, N = 260), odnosno u potpunosti informirano o radničkim pravima (12,2 %, N = 61), pri čemu članovi sindikata, u odnosu na nečlanove, iskazuju značajno bolju informiranost o radničkim pravima općenito, kao i o pojedinačnim radničkim pravima. Članovi sindikata također rjeđe percipiraju kako su im uskraćene informacije, kako nemaju dovoljno informacija, kako ne znaju procijeniti koje su informacije relevantne ili gdje ih potražiti; ispitanici koji nisu članovi sindikata općenito više percipiraju probleme u informiranju. Djelovanje sindikata na razini poslodavca općenito pozitivno utječe na informiranost radnika o radničkim pravima: radnici kod čijeg poslodavca djeluje sindikat u odnosu na one kod kojih ne djeluje iskazuju bolju informiranost o pravima. Analiza rezultata istraživanja u odnosu na IP1 („Postoje li razlike u samoprocjeni informiranosti o radničkim pravima s obzirom na članstvo u sindikatu?“) pokazala je kako postoje razlike u samoprocjeni informiranosti ispitanika o radničkim pravima s obzirom na članstvo u sindikatu, odnosno kako je članstvo u sindikatu značajan prediktor bolje samoprocjene informiranosti o radničkim pravima.

Razlike s obzirom na članstvo u sindikatu utvrđene su i u odnosu na IP2 („Postoje li razlike u samoprocjeni informacijskih kompetencija traženja, vrednovanja i korištenja informacija o radničkim pravima?“). Ukupno gledajući, većina ispitanika svoje informacijske kompetencije ocjenjuje pozitivno: značajno najučestaliji odgovor ispitanika jest da su njihove informacijske kompetencije dobre (to smatra 36 %, tj. N = 171 ispitanik); vrlo dobrima ih smatra 26 % (N = 124), izvrsnima 6 % (N = 29), dok ih dostatnima smatra 24 % (N = 114), a nezadovoljavajućima 8 % (N = 36) ispitanika. Za razliku od samoprocjene informiranosti o radničkim pravima, u slučaju samoprocjene informacijskih kompetencija nečlanovi sindikata češće procjenjuju svoje informacijske kompetencije dobrima.

S obzirom na to da se navedeni rezultati temelje na samoprocjeni ispitanika, nije moguće donijeti opće zaključke o stvarnoj razini informiranosti i informacijskih kompetencija kao ni o mogućoj korelaciji ili diskrepanciji između samoprocjene i stvarnih znanja i vještina, stoga bi ta pitanja trebala biti predmetom budućih istraživanja.⁶

S tim u vezi treba ponovno naglasiti probleme koje ispitanici izdvajaju kao glavne prepreke u informiranju: česte promjene zakona, propisa i pravila; percepcija nedobivanja potpunih i istinitih informacija te percepcija svjesnog uskraćivanja informacija radnicima. Iako ispitanici ne izdvajaju preopterećenost količinom

⁶ U literaturi, naime, postoje istraživanja (cf. Mahmood, 2016) koja pokazuju slabu korelaciju između samoprocjene i stvarnih vještina informacijske pismenosti, pri čemu ih ispitanici slabijih stvarnih vještina uvelike precjenjuju. Takvo neutemeljeno uvjerenje, odnosno nedostatak kritičke svijesti, kako su informacijske vještine koje je pojedinac stekao prikladne te ih je stoga u potpunosti pripravan primijeniti za svoje potrebe, R. Brody (2008) naziva „informacijskom naivnošću“.

informacija kao vodeći problem u informiranju o radničkim pravima, vrlo blisko tome jesu prečeste promjene zakona i propisa, što je uočeno kao jedan od triju glavnih problema u informiranju.⁷ Taj je nalaz u korelaciji s obilježjem suvremenoga informacijskoga okruženja u kojemu informacije zastarijevaju velikom brzinom. To upućuje na nužnost pridavanja većeg značaja edukaciji o načinima traženja i korištenja informacija, a ne samim informacijama. Potrebu za tom edukacijom iskazalo je 17 % (N = 80) ispitanika. To je ujedno i jedna od triju edukacija koje su ispitanici izdvojili kao potencijalno najkorisnije za uspješnije informiranje o radničkim pravima, uz edukaciju o načinima zaštite prava (za 35 %, N = 168 ispitanika) i o tome gdje pronaći informacije o radničkim pravima (30 %, N = 140). S druge strane, tek 7 % (N = 33) ispitanika prepoznaje potrebu za edukacijom o kritičkom vrednovanju informacija. Promotreno u odnosu na nalaz kako jedna trećina ispitanika ne zna gdje potražiti informacije (32,8 %, N = 164) te osobito u odnosu na nalaz kako s porastom samoprocjene informiranosti o pravima raste i aktivno traženje zaštite, to jasno ukazuje na važnost informacijskog opismenjavanja i osvješćivanja i edukacije o radničkim pravima, o čimbenicima koji utječu na ta prava te o načinima njihove zaštite i unaprjeđenja. Te kritičko-pedagoške aktivnosti trebale bi biti provedene uz sudjelovanje aktera i stručnjaka iz različitih domena i disciplina. U prilog tomu idu i odgovori ispitanika na pitanje o odgovornosti za razvoj informacijskih kompetencija traženja, vrednovanja i korištenja informacija o radničkim pravima: ispitanici najodgovornijima smatraju sindikat i poslodavca. Iako nisu utvrđene statistički značajne razlike s obzirom na članstvo u sindikatu, članovi sindikata najodgovornijim za razvoj informacijskih kompetencija radnika smatraju sindikat (32,6 %, N = 36), dok nečlanovi sindikata najodgovornijim smatraju poslodavca (40 %, N = 51).

Odgovori na istraživačko pitanje IP3a („Na koji se način radnici informiraju o radničkim pravima?“) osvijetlili su obrasce informacijskog ponašanja radnika u smislu traženja i provjeravanja informacija o pravima te u odnosu na informacijske izvore i motivaciju za informiranje. Ocjenjujući vlastito informacijsko ponašanje, ispitanici su izjavili kako informacije o radničkim pravima podjednako dobivaju od poslodavaca (52 %, N = 261) i aktivno ih traže (48 %, N = 239). Ispitanici koji su pri zaposlenju, tj. sklapanju ugovora o radu pročitali ugovor o radu (81 %, N = 403), pravilnik o radu (40 %, N = 199) i kolektivni ugovor (30 %, N = 150) većinom su to učinili jer im je neki od navedenih dokumenata predočio poslodavac (76 %, N = 298), a tek 19 % (N = 76) na vlastito traženje, što je očekivano s obzirom na njihovu ranjivost u tom trenutku. Međutim, s obzirom na različite izvore informiranja o radničkim pravima za vrijeme radnog odnosa, većina ispitanika informira se samostalnim traženjem informacija na internetu (54 %, N = 271), odnosno na specijaliziranim portalima (29 %, N = 145), društvenim mrežama (22 %,

⁷ Izazov koju narav i fluidnost pravnih tekstova predstavljaju za informacijsku pismenost istražena je i u literaturi, primjerice u Sias (2016).

N = 110), kao i u stručnim časopisima i medijima koji su dostupni *online*. Ispitanici također samostalno traže informacije čitanjem zakona i stručnih časopisa (36 %, N = 182), kod kolega – dobivanjem informacija od kolega (36 %, N = 196) ili traženjem informacija (36 %, N = 180), dok također skoro podjednak postotak informacije dobiva od poslodavaca (29 %, N = 146) i traži od poslodavaca (28 %, N = 141). Prijatelji i članovi obitelji također su među izvorima informacija kojima se ispitanici obraćaju, bilo da ispitanici od njih aktivno traže informacije (24 %, N = 122) ili ih dobivaju (22 %, N = 110). Samostalno traženje informacija na internetu, čitanje zakona, dobivanje informacija od poslodavca i kolega te od sindikata značajno češće navode ispitanici koji informiranost o radničkim pravima ocjenjuju ocjenom 4 ili 5. Najveći postotak ispitanika (45 %, N = 212) informira se kada misle da im je neko pravo povrijeđeno te kada nisu sigurni koja prava imaju (28 %, N = 134). Ispitanici koji se uopće ne informiraju o pravima (kojih je 5 %, N = 26, od čega 46 %, N = 12 kao razlog neinformiranja navode kako nisu imali potrebe za tim⁸) većinom su ispitanici slabe samoprocjene informiranosti ili koji su neutralni po pitanju samoprocjene o informiranosti o svojim pravima. Kad je riječ o dodatnom provjeravanju informacija, ispitanici koji traže informacije, podjednako ih provjeravaju (52 %, N = 246) i ne provjeravaju (48 %, N = 228), a polovica koja ih provjerava (50 %, N = 123) čini to na internetu, dakle samostalnim pretraživanjem, te čitanjem propisa 21 % (N = 51), a 12 % (N = 29) kod kolega i/ili članova obitelji.

Navedeni rezultati pokazuju da je internet (uključujući društvene mreže te časopise i medije dostupne na internetu) značajno najčešći izvor informiranja i provjeravanja informacija o radničkim pravima. To je u skladu s uvidima iz drugih istraživanja koja pokazuju da je internet izvor kojemu korisnici sve više vjeruju, a sve manje traže tradicionalnu potvrdu stručnjaka (Jessen and Jørgensen, 2012; Johnson and Kaye, 2000; Metzger, Flanagin and Medders, 2010). Nakon interneta, najčešći izvor informiranja o radničkim pravima čini kategorija osobnih izvora, prvenstveno kolege i prijatelji/članovi obitelji, zatim poslodavac. Navedeno potvrđuje važnost netekstualnih izvora, odnosno socijalnog konteksta i socijalnih interakcija koji su u okolini radnog mjesta često znatno važniji izvor informacija od ostalih, a u čemu se u bitnome razlikuje od drugih okruženja (cf. Crawford and Irving, 2009; Lloyd, 2006). To je moguće povezati i s istraživanjima koja pokazuju kako u okolini radnoga mjesta koncept vrednovanja informacija poprima drugačije značenje jer je autoritet poznat (jer dolazi iznutra) te se ne primjenjuju tipični kriteriji vrednovanja koji se odnose na vanjske izvore informacija (Hepworth and Smith, 2008: 217). U tom su smislu indikativni i rezultati istraživanja prema kojima polovica ispita-

⁸ Cheuk (2017: 139) navodi različite razloge zbog kojih radnici ne prepoznaju potrebu za informacijama (iako Cheuk razloge navodi u kontekstu umnih radnika, relevantno je i u ovom kontekstu). Među ostalima, to je neuočavanje deficita znanja/informacija; ne vide da se išta može učiniti; ne dobivaju potrebne informacije ili ne postoji ekspertiza.

nika dodatno ne provjerava informacije, što potencijalno ukazuje na nepostojanje potrebe za provjeravanjem informacija zbog povjerenja u izvore informacija koji u kontekstu radničkih prava funkcioniraju kao kognitivni autoriteti odnosno kao izvori znanja iz druge ruke (cf. Wilson, 1983) u koje se ispitanici moraju pouzdati jer sami nemaju potrebna znanja da bi mogli razumjeti informacije o radničkim pravima (cf. Haider and Sundin, 2022). S druge strane ispitanici među glavne percipirane probleme u informiranju nisu izdvojili problem nerazumijevanja, te nalazi o neprovjeravanju informacija potencijalno ukazuju na nešto drugo, odnosno na izostanak kritičnosti među dijelom ispitanika u odnosu na informacije i informacijske izvore kao važne sposobnosti informacijski pismenih osoba da kritički vrednuju svoje okruženje i sam sustav, odnosno strukturne čimbenike i njegove aktere (cf. Elmborg, 2006: 196). No, s obzirom na to da istraživanjem nisu detaljnije ispitivani razlozi (ne)provjeravanja informacija kao ni kriteriji vrednovanja i preferiranja informacijskih izvora, nije moguće donijeti definitivne zaključke. Konačno, u okolini radnog mjesta knjižnice se relativno malo koriste kao izvor informacija (Crawford and Irving, 2009; Williams and Coles, 2007) niti ih se percipira značajnim čimbenikom u informacijskom opismenjavanju (Crawford and Irving, 2009). Slično je dobiveno i ovim istraživanjem: knjižnice kao izvor informacija o radničkim pravima navodi nepunih 3 % ispitanika (N = 14).

Analiza odgovora na istraživačko pitanje IP3b o razlikama u informiranju o radničkim pravima s obzirom na članstvo u sindikatu nije dala jednoznačne rezultate. Općenito, ispitanici u podjednakoj mjeri aktivno traže informacije o svojim radničkim pravima (48 %, N = 239) i dobivaju ih od poslodavca i/ili sindikata (52 %, N = 261) te ih također podjednako provjeravaju (52 %, N = 246) i ne provjeravaju (48 %, N = 228), pri čemu nisu utvrđene statistički značajne razlike s obzirom na članstvo u sindikatu. Razlike su utvrđene s obzirom na povod informiranja: ispitanici koji nisu članovi sindikata češće navode kako se o radničkim pravima informiraju kada nisu sigurni koja prava imaju (45 %, N = 55 u odnosu na 19 %, N = 21), što je podudarno i s rezultatom prema kojem nečlanovi sindikata iskazuju slabiju informiranost o radničkim pravima.

Rezultati istraživanja u odnosu na IP4a („Postoji li povezanost između samoprocijenjene informiranosti o radničkim pravima i povreda tih prava?“) pokazali su kako radnici koji pozitivnije ocjenjuju vlastitu informiranost o radničkim pravima u većoj mjeri navode kako im prava nisu bila povrijeđena, dok je veća učestalost povreda prava zabilježena kod ispitanika koji slabije procjenjuju informiranost o pravima. Općenito, 38,4 % (N = 192) ispitanika navelo je povrede radničkih prava, dok 18,6 % (N = 93) ne zna jesu li bila povrijeđena. No, s obzirom na to da istraživanjem nije specifično ispitivano koja su konkretna prava bila povrijeđena te s obzirom na oslanjanje na percepciju ispitanika, nije moguće zaključiti što ispitanici smatraju povredom prava i jesu li prava doista i bila povrijeđena – u prilog tome govori i navedeni rezultat o broju ispitanika koji ne znaju jesu li im prava

bila povrijeđena. Stoga ovom rezultatu o povezanosti između samoprocijenjene informiranosti i povrede prava treba pristupiti s oprezom, a buduća istraživanja trebala bi istražiti koja su prava radnika povrijeđena te objektivno procijeniti informiranost o pravima.

Istraživanje je pokazalo i postojanje povezanosti između samoprocijenjene informiranosti o radničkim pravima i spremnosti na borbu za njihovu zaštitu i unaprjeđenje (IP4b). Ispitanici kojima su bila povrijeđena prava u podjednakoj mjeri traže i ne traže zaštitu prava, pri čemu s porastom samoprocjene informiranosti raste i traženje zaštite: ispitanici koji su tražili zaštitu prava iskazuju bolju informiranost o pravima od onih koji nisu tražili zaštitu prava. Glavni razlozi netraženja jesu strah od posljedica (kod čak 60 %, tj. N = 57 ispitanika), nepovjerenje u pozitivan ishod (45,3 %, N = 43) te neznanje što napraviti kako bi se zatražila zaštita radničkih prava (25 %, N = 24) – to su ispitanici koji prema samoprocjeni u većoj mjeri iskazuju nedovoljnu informiranost o pravima. Zaštita se najčešće traži osobnim obraćanjem poslodavcu, dok su ispitanici koji su za zaštitu svojih prava koristili mehanizam tužbe uz pomoć sindikata oni koji iskazuju dobru informiranost o radničkim pravima. I ovi nalazi upućuju na važnost edukacije o mehanizmima zaštite prava, kao i općenito kritičko-pedagoških pristupa koji bi se usredotočili na kritičko vrednovanje i propitivanje informacija, informacijskih izvora i autoriteta u okolini radnih mjesta, ali i šireg informacijskog okruženja te strukturnih čimbenika koji utječu na položaj i prava radnika. S tim u vezi, s obzirom na to da ovim istraživanjem nisu detaljnije ispitivani razlozi povjerenja u pojedine izvore informacija, kao ni kriteriji preferiranja informacijskih izvora, ta je pitanja potrebno istražiti budućim istraživanjima, posebno u odnosu na kompleksne dinamike odnosa moći u kontekstu radnih mjesta i radničkih prava.

Kad je riječ o spremnosti na borbu za unaprjeđenje prava, većina ispitanika (53 %, N = 265) nije spremna založiti se za višu razinu prava – zbog nepovjerenja u pozitivan ishod (40 %, N = 201) i zbog straha da to poslodavac ne bi tolerirao (13 %, N = 64); većina tih ispitanika jesu ispitanici koji svoju informiranost o pravima ocjenjuju slabijom i oni koji svoje informacijske kompetencije ocjenjuju nezadovoljavajućima.⁹ Ovim nalazima može se pridodati i nalaz da se 38 % (N = 10) ispitanika ne informira o pravima jer smatraju da je *Zakon o radu* mrtvo slovo na papiru i od informiranja nema koristi. Uočljiv je defetizam, fatalizam i pasivnost među dijelom ispitanika, a o čijim su uzrocima i posljedicama raspravljali brojni teoretičari, među kojima i P. Freire, J. Elmborg i C. Pawley, vezujući ih uz tržište i neoliberalni diskurs i agendu te hegemonijski utjecaj. Fatalizam uz, među ostalim, otpor prema promjenama i neprepoznavanje nepravde i nepovoljnog položaja

⁹ Slično proizlazi iz istraživanja koje su među tajvanskim javnim službenicima proveli Chou, Chen and Pu (2005; 2008), a koja su pokazala kako niska razina informacijske pismenosti negativno utječe na poduzimanje (kolektivne) akcije te kako su informacijski pismenije osobe sklonije aktivnijim transformativnim praksama. Navedeno prema: Whitworth (2014: 158).

ja, jedna je od manifestacija lažne svijesti koja predstavlja prepreku ostvarivanju promjene, protivna je vlastitim socijalnim interesima i pridonosi održavanju nepovoljnog položaja pojedinca ili skupine (Jost, 1995: 400, 402). U kontekstu zaštite individualnih i općih radničkih prava, fatalizam, odnosno lažna svijest posebno zabrinjava jer podrazumijeva uvjerenje kako je promjena nemoguća, a prosvjed uzaludan, što samo ide u prilog onima koji dominiraju, a škodi interesima onih nad kojima se dominira (ibid.: 405–407).

S druge strane ipak svaki četvrti ispitanik (24 %, N = 122), većinom oni koji procjenjuju da su bolje informirani o pravima, pokazuje spremnost aktivnije se založiti za unaprjeđenje prava predlaganjem izmjena u izvorima prava (kao što su kolektivni ugovor, pravilnik o radu i sl.) i aktivnim sudjelovanjem u sindikatu. Ovi nalazi, s nalazima o većoj spremnosti ispitanika bolje samoprocjene informiranosti na borbu za zaštitu prava, korespondiraju s aktivističko-emancipacijskim i demokratskim nazorima kritičke informacijske pismenosti, prema kojima socijalna pravda (u ovom slučaju radnička prava kao neodvojiva sastavnica socijalne pravde) ovisi o informiranim i aktivnim građanima (Downey, 2016: 11). Pri tome su osviještenost, tj. kritička svijest i znanje preduvjet bilo kakve kritičke akcije (cf. Harris, 2010: 282). Upravo je kritička akcija (ovdje traženje zaštite i aktivno zalaganje za radnička prava), akcija usmjerena na promjenu individualnih ili socijalnih okolnosti i položaja, temeljna odrednica kritičke informacijske pismenosti čije je ključno načelo i normativna dimenzija *praksis*, odnosno osviještena, informirana konkretna akcija sa svrhom aktivizma i društvene promjene (cf. Freire, 2002[1970]: 32) jer je informacijska pismenost bez svrhe i akcije besmislena (Swanson, 2005: 67). U tom smislu, dobiveni nalazi imaju važne implikacije za daljnje analize, istraživanja i djelovanje.

4.5. Ograničenja istraživanja

Glavno ograničenje provedenoga istraživanja jest korišteni instrument *online* upitnika, čime su isključeni ispitanici koji nisu informatički pismeni i ispitanici u ruralnim sredinama u kojima je dostupnost interneta slabija, što je utjecalo na ostvarivanje nacionalno reprezentativnog uzorka. Također u ostvarenom uzorku podzastupljeni su ispitanici nižega obrazovanja. K tome, sve korištene ljestvice odnose se na samoprocjenu, što je ograničenje osobito u odnosu na pitanja o samoprocjeni znanja i informiranosti o pojedinim elementima radničkih prava jer samoprocjena ne može biti objektivan i valjan pokazatelj stvarne razine znanja i informiranosti. Ipak uporaba ljestvica samoprocjene smatrana je opravdanom jer je namjera bila ispitati stav ispitanika prema informaciji i informacijskom okruženju i svijest o informacijskim kompetencijama, odnosno kako sami ispitanici razumiju i osjećaju vlastite okolnosti, što je prema tradiciji kritičke teorije apsolut-

no nužno (Fay, 2015).¹⁰ Ljestvice tako mogu pružiti važne uvide u mogući utjecaj informacijske pismenosti u kontekstu prava na radu, odnosno radnome mjestu, što trenutno u literaturi nedostaje (cf. Widén et al., 2021).

5. Zaključak

Provedeno istraživanje pokazalo je postojanje razlika u samoprocjeni informiranosti radnika o radničkim pravima s obzirom na članstvo u sindikatu, pri čemu je članstvo u sindikatu dokazano kao značajan prediktor bolje samoprocjene informiranosti o radničkim pravima. Radnici koji iskazuju bolju informiranost o radničkim pravima u većoj mjeri navode kako im prava nisu bila povrijeđena te su ujedno spremniji založiti se za njihovu zaštitu i unaprjeđenje. S druge strane, iako ukupno gledajući većina ispitanika svoje informacijske kompetencije traženja, vrednovanja i korištenja informacija o radničkim pravima procjenjuje pozitivno, češće ih dobrima procjenjuju nečlanovi sindikata. Rezultati istraživanja također su pokazali kako radnici podjednako samostalno traže i dobivaju informacije o radničkim pravima, pri čemu su, očekivano, aktivniji i samostalniji tijekom radnog odnosa, nego u trenutku njegovog sklapanja. Radnici najčešće traže, ali i provjeravaju informacije na različitim formalnim i neformalnim izvorima na internetu, dok se knjižnice uglavnom ne koriste kao izvor informacija o radničkim pravima. Informacije o radničkim pravima radnici aktivno traže uglavnom u slučaju povreda radničkih prava ili kada nisu sigurni koja prava imaju. Ispitanici koji se uopće ne informiraju o radničkim pravima većinom su ispitanici slabe samoprocjene informiranosti. Glavni problemi u informiranju česte su izmjene propisa, percepcija nedobivanja potpunih i istinitih informacija i svjesnog uskraćivanja informacija, a češće ih percipiraju nečlanovi sindikata. Kao potencijalno najkorisnije edukacije za uspješnije informiranje o radničkim pravima radnici izdvajaju edukaciju o načinima zaštite prava, o tome gdje pronaći informacije o radničkim pravima te o načinima traženja informacija.

Dobiveni rezultati govore u prilog proklamiranoj važnosti (kritičke) informacijske pismenosti za emancipaciju osoba na temelju kritičke svijesti te ostvarivanje demokratskih ciljeva i socijalne pravde. To posebno potvrđuje nalaz da je percipirana informiranost o radničkim pravima u vezi s njihovim rjeđim povrjeđivanjem i većom spremnosti za aktivno uključivanje u obranu i zalaganje za bolja prava. Istraživanje je u tom smislu afirmiralo temeljne postulate kritičke informacijske pismenosti prema kojima je razumijevanje moći informacija ključ za bolja prava, odnosno kako su kritička svijest i znanje te informirani i angažirani građani

¹⁰ S tim u vezi vidjeti i radove Waltona (2017) i Lenkera (2016) koji zagovaraju proširenje konceptualizacije informacijske pismenosti i informacijskog opismenjavanja upravo kako bi se bolje adresirala subjektivna, afektivna i kognitivna pitanja koja utječu na način na koji ljudi ostvaruju interakcije s informacijama i informacijskim okruženjem.

temeljni preduvjeti kritičke akcije i postizanja socijalne pravde. Upravo je kritička, transformativna akcija smisao i svrha informacijske pismenosti.

Rezultati istraživanja otvaraju važna pitanja o posljedicama asimetrije moći i informiranosti, koja ne samo da može voditi do češćih povreda prava slabije informiranih radnika već može imati reperkusije i na ostale radnike. U tom smislu važno je i pitanje svijesti o socijalnoj i političkoj prirodi informacija i implikacija za društvo ako se propusti propitivati pristup informacijama i njihova vjerodostojnost. Postavlja se i pitanje vrijednosti informacije ako se nakon njezinog pronalaska/dobivanja ništa ne promijeni. To je osobito važno u kontekstu (re)pozicioniranja i uloge knjižničarstva (tim više što je i ovim istraživanjem potvrđeno da se knjižnice gotovo uopće ne koriste kao izvor informacija o radničkim pravima), ali i ostalih aktera, prije svega institucija tržišta rada i obrazovnog sustava. Rezultati istraživanja stoga mogu poslužiti kao temelj za osmišljavanje i provođenje javno-političkih mjera te kao polazište za daljnja istraživanja kako bi se bolje razumjela važnost informacijske pismenosti u kontekstu radničkih prava i uvjeta rada te tako pridonijelo potvrđivanju njene relevantnosti i izvan knjižničarstva i informacijskih znanosti.

Rezultati istraživanja upućuju na važnost informacijskog opismenjavanja i kritičko-pedagoških pristupa tijekom redovnog i cjeloživotnog obrazovanja. Fokus tih aktivnosti trebao bi biti na kritičkom vrednovanju i propitivanju informacija, informacijskih izvora i autoriteta u okolini radnih mjesta, ali i šireg informacijskog okruženja, uključujući strukturne čimbenike koji utječu na položaj i prava radnika, u cilju osiguranja bolje zaštite i unaprjeđenja radničkih prava, kroz snažniju suradnju i uključenost aktera i stručnjaka iz različitih domena i disciplina.

Među važne aktere svakako se ubrajaju i knjižnice koje bi trebale iskoristiti svoju poziciju institucija od povjerenja i transformirati se od repozitorija informacija u kritička javna *mjesta mogućnosti*, u osposobljavanju korisnika kao mislećih pojedinaca koji znaju ne samo pronaći već i koristiti, preispitivati i proizvoditi informacije. Aktivnijim zalaganjem za socijalnu pravdu knjižnična profesija ima priliku potvrditi svoju relevantnost koja se danas sve više propit(k)uje.

Ograničenja opisanoga istraživanja u pogledu ostvarene reprezentativnosti uzorka ukazuju na potrebu za proširenjem istraživanja kako bi se obuhvatili segmenti populacije nižega obrazovanja i iz ruralnih područja, slabije dostupnosti interneta i slabije informatičke pismenosti. Istraživanjima bi trebalo obuhvatiti i radnike zaposlene na atipičnim ugovorima o radu i radnom angažmanu, zbog njihovog sve većeg udjela u radnoj snazi, ali i njihove ranjivosti u smislu pristupa informacijama i radnim i socijalnim pravima. Informacijske prakse tih kategorija radnika, ali i drugih skupina na radnome mjestu, primjerice članova sindikata kao zajednica prakse, potrebno je istražiti kvalitativnim pristupima koji će omogućiti dublje uvide. Osim toga, s obzirom na to da korištenje ljestvica samoprocjene nije omogućilo uvid u pitanja kao što su stvarna razina znanja i informiranosti i po-

vrede prava te moguća korelacija ili diskrepancija među njima, dobiveni rezultati u tom smislu zahtijevaju oprez i daljnja istraživanja koja će ta pitanja pokušati objektivno mjeriti i vrednovati.

S druge strane dobiveni rezultati ukazuju i na potrebne nove istraživačke pravce koji bi iz holističke, višedomenske i interdisciplinarne i višedisciplinarne perspektive, proučavali informacijsku pismenost i njezin aktivistički i demokratsko-emancipacijski potencijal. Moguća nova istraživanja tako bi se trebala usredotočiti na pitanja kao što su utjecaj informacijske pismenosti na kvalitetu i zadovoljstvo radnim mjestom, utjecaj različitih čimbenika i aktera/autoriteta u informacijskom i socijalno-političkom okruženju na informacijske prakse i kritičke akcije radnika, uključujući sindikate kao interesne organizacije radnika i posrednika informacija i znanja na radnome mjestu te pitanje načina na koji informacijska pismenost može osnažiti radnike u kontekstu fenomena novoga svijeta rada (atomizacija, fragmentacija, automatizacija, prekarizacija i dr.) i prilika i prijetnji koje donosi. S tim u vezi, s obzirom na krizu informacija i autoriteta te eroziju povjerenja koje vezujemo uz suvremeno informacijsko okruženje, ali i uz širu krizu povjerenja i njene disruptivne društvene učinke, nameće se potreba istraživanja utjecaja stavova o informacijskim izvorima na informacijsko ponašanje, kao i uloge informacijske pismenosti u izgradnji povjerenja. Važnost povjerenja, prava pristupa točnim i pouzdanim informacijama, njihovo razumijevanje i etičko i emancipacijsko korištenje vjerojatno nikad u povijesti nisu bili očigledniji nego danas. Buduće aktivnosti u promišljanju i razvijanju informacijske pismenosti – kao teorije, politike, prakse i kao istraživačkog područja – stoga bi trebale biti okrenute javnome interesu i usmjerene ka ostvarivanju cilja da ona doista i praktično, u stvarnom životu, bude potvrđena kao nužnost za preživljavanje i sredstvo osnaživanja za ostvarivanje socijalne pravde.

LITERATURA

- Accardi, M. T.; E. Drabinski and A. Kumbier (2010). *Critical library instruction: theories and methods*. Duluth, Minnesota: Library Juice Press.
- ALA (1989). *Presidential Committee on Information Literacy: Final Report*. Chicago: American Library Association. [citirano: 2022–07–23]. Dostupno na: <http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/presidential>
- Alexandria Proclamation*. (2005). [citirano: 2022–07–23]. Dostupno na: <http://archive.ifla.org/III/wsis/BeaconInfSoc.html>
- Banek Zorica, M. and S. Špiranec (2014). Assessment of the information competences in the study programs at the University of Zagreb. In: *Proceedings of INTED2014*

- Conference 10th–12th March 2014, Valencia, Spain. (Pp 4439–4446). [citirano: 2022–06–18]. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/264382631_ASSESSMENT_OF_THE_INFORMATION_COMPETENCES_IN_THE_STUDY_PROGRAMS_AT_THE_UNIVERSITY_OF_ZAGREB
- Banek Zorica, M.; S. Špiranec and V. Bušelić (2016). Are we speaking the same language? Croatian employers' IL competency requirements for prospective employees. In: S. Kurbanoglu, J. Boustany, S. Špiranec, E. Grassian, D. Mizrachi, L. Roy, T. Cakmak (eds.). *Information literacy: key to an inclusive society. ECIL 2016. Communications in Computer and Information Science*. Vol. 676. (Pp 99–108). Heidelberg: Springer Cham
- Banek Zorica, M.; S. Špiranec and I. Ogrizek Biškupić (2014). What is the employers stand on information literacy: researching employers on expected generic outcomes of their future employees. In: Kurbanoglu S., S. Špiranec, E. Grassian, D. Mizrachi, R. Catts (eds.). *Information literacy: lifelong learning and digital citizenship in the 21st Century. ECIL 2014. Communications in Computer and Information Science*. Vol 492. (Pp 673–682). Heidelberg: Springer Cham.
- Bonner, A. and A. Lloyd. (2011). What information counts at the moment of practice? Information practices of renal nurses. *Journal of Advanced Nursing* 67, 6: 1213–1221.
- Brody, R. (2008). The Problem of information naïveté. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 59, 7: 1124–1127.
- Bruce, C. S. (2000). Information literacy research: dimensions of the emerging collective consciousness. *Australian Academic and Research Libraries* 31, 2: 91–109.
- Bruce, C.; H. Hughes and M. Somerville. (2012). Supporting informed learners in the 21st century. *Library Trends* 60, 3: 522–545.
doi: <https://doi.org/10.1353/lib.2012.0009>.
- Bušelić, V. and Ž. Kovačević (2016). High education study program model towards employability: on a way to understand employer's requirements for generic competences. In: *Central European Conference on Information and Intelligent Systems, Varazdin, September 21–23, 2016*. (Pp 107–115). Varazdin: Faculty of Organization and Informatics.
- Castoriadis, C. (1996). The Problem of Democracy Today. *Democracy and Nature*, 8.
- Cheuk, B. W. (2000). Exploring information literacy in the workplace: a process approach. In: Bruce, C.; P. C. Candy and H. Klaus. *Information literacy around the world: advances in programs and research*. (Pp 177–191). Wagga Wagga, N. S. W: Centre for Information Studies, Charles Sturt University.
- Cheuk, B. (2017). The 'hidden value' of Information Literacy in the workplace context: how to unlock and create value. In: M. Forster (ed.). *Information Literacy in the Workplace*. (Pp 131–147). London: Facet Publishing.

- Cope, J. (2010). Information Literacy and social power. In: M. T. Accardi, E. Drabinski and A. Kumbier (eds.). *Critical library instruction: theories and methods*. (Pp 13–27). Duluth, Minnesota: Library Juice Press.
- Correia, A. M. R. (2002). Information literacy for an active and effective citizenship. In: *White Paper prepared for UNESCO, the US National Commission on Libraries and Information Science, and the National Forum on Information Literacy, for use at the Information Literacy Meeting of Experts, Prague, September 20–23*. Washington, D. C.: National Commission on Libraries and Information Science.
- Crawford, J. and C. Irving (2009). Information literacy in the workplace: a qualitative exploratory study. *Journal of Librarianship and Information Science* 41, 1: 29–38. <https://doi.org/10.1177/0961000608099897>.
- Downey, A. (2016). *Critical information literacy: foundations, inspirations and ideas*. Library Juice Press.
- Doyle, C. (1992). *Outcome measures for information literacy within the national education goals of 1990: final report to the national forum on information literacy: summary of findings, ED351 033*. Syracuse, NY: Eric Clearinghouse on Information and Technology. [citirano: 2022–07–14]. Dostupno na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED351033.pdf>
- Drabinski, E. (2014). Toward a Kairos of library instruction. *Journal of Academic Librarianship* 40, 5: 480–485.
- Državni zavod za statistiku. (2020). *Priopćenje. Zaposleni prema spolu i djelatnostima, stanje 31. ožujka 2019., 24. travnja 2020*. [citirano: 2022–07–20]. Dostupno na: https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/09-02-03_01_2019.htm
- Elmborg, J. (2006). Critical information literacy: implications for instructional practice. *Journal of Academic Librarianship* 32, 2: 192–199.
- Enright, N. F. (2013). The Violence of information literacy: neoliberalism and the human as capital. In: L. Gregory and S. Higgins (eds.). *Information literacy and social justice: radical professional praxis*. (Pp 15–38). Sacramento, CA: Library Juice Press.
- Fay, B. (2015). *Social theory and political practice*. London: Allen and Unwin, 2015. [1. izd. 1975.]
- Forster, M. (2015). Six ways of experiencing information literacy in nursing: the findings of a phenomenographic study. *Nurse Education Today* 35, 1: 195–200. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2014.06.005>.
- Forster, M. (2017). How is information literacy experienced in the workplace? In: M. Forster (ed.). *Information literacy in the workplace*. (Pp 11–28). London: Facet Publishing, 2017. <https://doi.org/10.29085/9781783301348.003>.
- Freire, P. (2002). *Pedagogija obespravljenih*. Zagreb: Odraz. [izvornik: 1970].

- Giroux, H. A. (2005). *Border crossings: cultural workers and the politics of education*. 2nd ed. New York: Routledge.
- Goldstein, S. (2018). Information literacy and the future of work. In: S. Kurbanoglu, J. Boustany, S. Špiranec et. al. (eds.). *Information literacy in the workplace: 5th European Conference, ECIL 2017, Saint Malo, France, September 18–21, 2017. Communications in Computer and Information Science*. Vol 810. (P 8). Heidelberg: Springer, Cham. [sažetak].
- Gregory, L. and S. Higgins. (2013a). Forces of oppression in the information landscape: free speech and censorship in the United States. In: L. Gregory and S. Higgins (eds.). *Information literacy and social justice: radical professional praxis*. (Pp 185–203). Duluth, Minnesota: Library Juice Press.
- Gregory, L. and S. Higgins. (2013b). Introduction. In: L. Gregory and S. Higgins (eds.). *Information literacy and social justice: radical professional praxis*. (Pp 1–11). Duluth, Minnesota: Library Juice Press.
- Haider, J. and Sundin, O. (2022). Information literacy challenges in digital culture: conflicting engagements of trust and doubt. *Information, Communication & Society* 25, 8: 1176–1191.
- Harris, B. (2010). Encountering values: the place of critical consciousness in the competency standards. In: M. T. Accardi, E. Drabinski and A. Kumbier (eds.). *Critical library instruction: theories and methods*. (Pp 279–291). Library Juice Press.
- Hepworth, M. and M. Smith. (2008). Workplace information literacy for administrative staff in higher education. *Australian Library Journal* 57, 3: 212–236.
- Inskip, C. (2014). *Information literacy is for life, not just for a good degree: a literature review*. (Information Literacy Project 26). London, UK: Chartered Institute of Library and Information Professionals (CILIP).
- Jessen, J. and A. H. Jørgensen. (2012). Aggregated trustworthiness: redefining online credibility through social validation. *First Monday* 17, 1. [citirano: 2022–07–14]. Dostupno na: <https://firstmonday.org/article/view/3731/3132>
- Johannisson, J. and O. Sundin. (2007). Putting discourse to work: information practices and the professional project of nurses. *The Library Quarterly* 77, 2: 199–218. <https://doi.org/10.1086/517843>.
- Johnson, T. J. and B. K. Kaye. (2000). Using is believing: the influence of reliance on the credibility of online political information among politically interested internet users. *Journalism and Mass Communication Quarterly* 77, 4: 865–879.
- Johnston, B. and S. Webber (2003). Information literacy in higher education: a review and case study. *Studies in Higher Education* 28, 3: 335–352.
- Jones, J. (2015). Information literacy and trade unions. Keynote speech [audio]. LILAC, 2015. [citirano: 2022–07–23]. Dostupno na: <https://campus.recap.ncl.ac.uk/Panopto/Pages/Embed.aspx?id=a6d89310-755c-47d1-8b0d-6b955be03a94>

- Jost, J. T. (1995). Negative illusions: conceptual clarification and psychological evidence concerning false consciousness. *Political Psychology* 16, 2: 397–424.
- Kapitzke, C. (2003). (In)formation literacy: a positivist epistemology and a politics of (out)formation. *Educational theory* 53,1: 37–53.
- Kos, D. and S. Špiranec. (2015). Understanding the field of critical information literacy: a descriptive analysis of scientific articles. In: S. Kurbanoglu; J. Boustany; S. Špiranec et al. (eds). *Information literacy: moving toward sustainability. ECIL 2015. Communications in Computer and Information Science*. Vol 552. (Pp 579–589). Heidelberg: Springer Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-28197-1_58.
- Lenker, M. (2016). Motivated reasoning, political information, and information literacy education. *Portal: Libraries and the Academy* 16, 3: 511–528.
- Lloyd, A. (2004). Working (in)formation: conceptualizing information literacy in the workplace. In: *Proceedings of 3rd International Lifelong Learning Conference 2004, Yeppoon, 13–16 June 2004*. (Pp 218–224). Central Queensland University Press.
- Lloyd, A. (2006). Information literacy landscapes: an emerging picture. *Journal of Documentation* 62, 5: 570–583. <https://doi.org/10.1108/00220410610688723>.
- Lloyd, A. (2007). Recasting information literacy as socio-cultural practice: implications for library and information science researchers. *Information Research* 12, 4. [citirano: 2022–07–23]. Dostupno na: <http://informationr.net/ir/12-4/colis/colis34.html>
- Lloyd, A. (2010). *Information literacy landscapes: information literacy in education, workplace and everyday contexts*. Oxford, England: Chandos Publishing.
- Lloyd, A. (2017a). Information literacy and literacies of information: a mid-range theory and model. *Journal of Information Literacy* 11, 1: 91–105.
- Lloyd, A. (2017b). Learning within for beyond: exploring a workplace information literacy design. In: M. Forster (ed.). *Information literacy in the workplace*. (Pp 97–112). London: Facet Publishing. <https://doi.org/10.29085/9781783301348.009>.
- Lloyd, A.; S. Lipu and M. A. Kennan. (2010). On becoming citizens: examining social inclusion from an information perspective. *Australian Academic & Research Libraries* 41, 1: 42–53.
- Lundh, A. H.; L. Limberg and A. Lloyd (2013). Swapping settings: researching information literacy in workplace and in educational contexts. *Information Research* 18, 3. [citirano: 2022–07–04]. Dostupno na: <http://InformationR.net/ir/18-3/colis/paperC05.html>
- Mahmood, K. (2016). Do people overestimate their information literacy skills? A Systematic review of empirical evidence on the Dunning-Kruger effect. *Communications in Information Literacy* 10, 2: 199–213.
- McLaren, P. (2017). Into the darkness: revolutionary critical pedagogy for a socialist society. A Manifesto. In: Martin Butler, Paul Mecheril and Lea Brenningmeyer (eds.).

- Resistance: subjects, representations, contexts.* (Pp 173–190). Bielefeld: Transcript Verlag.
- Metzger, M. J.; A. J. Flanagin and R. B. Medders (2010). Social and heuristic approaches to credibility evaluation online. *Journal of Communication* 60, 3: 413–439.
- Milosheva et al. (2021). Milosheva, M.; H. Hall; P. Robertson and P. Cruickshank. New information literacy horizons: making the case for career information literacy. In: Kurbanoglu S.; S. Špiranec et al. (eds.). *Information literacy in a post-truth era. The Seventh European Conference on Information Literacy, ECIL 2021. Communications in Computer and Information Science.* Vol 1533. (Pp 239–252). Heidelberg: Springer Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-99885-1>.
- Pascarella, P. (1997). Harnessing knowledge. *Management Review* 86, 9: 37–40.
- Pinto, M. (2015). Viewing and exploring the subject area of information literacy assessment in higher education (2000–2011). *Scientometrics* 102, 1: 227–245.
- Pinto, M.; M. I. Escalona-Fernández and A. Pulgarín. (2013). Information literacy in social sciences and health sciences: a bibliometric study (1974–2011). *Scientometrics* 95, 3: 1071–1094.
- Prague Declaration. (2003). *Towards an information literate society.* [citirano: 2022–07–23]. Dostupno na: <https://ar.unesco.org/sites/default/files/praguedeclaration.pdf>
- Sayyad Abdi, E.; H. Partridge and C. Bruce (2013). Website designers: how do they experience information literacy? *The Australian Library Journal* 62, 1: 40–52. <https://doi.org/10.1080/00049670.2013.771767>.
- Secker, J. (2017). Foreword. In: M. Forster (ed.). *Information literacy in the workplace.* (Pp XIII–XV). London: Facet Publishing.
- Shaheen et al. (2015). Shaheen, M.; Y. K. Chang; A. H. Nu; K. M. M. Win; Y. W. San; S. Majid; H. N. Aye et al. (2015). Analyzing publishing trends in information literacy literature: a bibliometric study. *Malaysian Journal of Library & Information Science* 20, 2: 51–66. [citirano: 2022–07–23]. Dostupno na: <https://mjs.um.edu.my/index.php/MJLIS/article/view/1766>
- Sias, C. (2016). Lost in the gaps: the plight of the pro se patron. In: Erik Estep and Nathaniel Enright (eds). *Class and librarianship: essays at the intersection of information, labor and capital.* (Pp 153–172). Sacramento, CA: Library Juice Press.
- Smith, L. (2013). Towards a model of critical information literacy instruction for the development of political agency. *Journal of Information Literacy* 7, 2: 15–32. <http://dx.doi.org/10.11645/7.2.1809>.
- Swanson, T. (2005). Applying a critical pedagogical perspective to information literacy standards. *Community & Junior College Libraries* 12, 4: 65–78. doi: 10.1300/J107v12n04_08.

- Šobota, D. and S. Špiranec. Informed, active, empowered: research into workers' information literacy in the context of rights at work. *Information Research*, 27 (Special issue, October). <https://doi.org/10.47989/irisic2239>.
- Špiranec, S. (2017). Chapter K. In: *Global perspectives on information literacy: fostering a dialogue for international understanding*. (Pp 110–120). ACRL Student Learning and Information Literacy Committee. [citirano: 2022-07-08]. Dostupno na: http://www.ala.org/acrl/files/publications/whitepapers/GlobalPerspectives_InfoLit.pdf
- Tuominen, K.; R. Savolainen and S. Talja (2005). Information literacy as a sociotechnical practice. *Library Quarterly* 75, 3: 329–345. <https://doi.org/10.1086/497311>.
- Walton, G. (2017). Information literacy is a subversive activity: developing a research-based theory of information discernment. *Journal of Information Literacy* 11, 1: 137–155.
- Whitworth, A. (2014). *Radical information literacy: reclaiming the political heart of the IL Movement*. Oxford: Chandos Publishing.
- Whitworth, A. (2020a). *Mapping information landscapes: new methods for exploring the development and teaching of information literacy*. London: Facet publishing.
- Whitworth, A. (2020b). The discourses of power, information and literacy. In: S. Goldstein (ed.). *Informed societies: why information literacy matters for citizenship, participation and democracy*. (Pp 25–45). London: Facet Publishing.
- Widén et al. (2021). Widén, G.; F. Ahmad; S. Nikou; B. Ryan and P. Cruickshank. Workplace information literacy: measures and methodological challenges. *Journal of Information Literacy* 15, 2: 26–44. <http://dx.doi.org/10.11645/15.2.2812>.
- Williams, D. and L. Coles. (20007). Evidence-based practice in teaching: an information perspective. *Journal of Documentation* 63, 6: 812–835.
- Williams, D.; K. Cooper and C. Wawell (2014). *Information literacy in the workplace: an annotated bibliography*. Aberdeen: Robert Gordon University/InformAll.
- Wilson, P. (1983). *Second-hand knowledge: an inquiry into cognitive authority*. Westport: Greenwood Press.
- Wilson, T. D. (2000). Human information behavior. *Informing Science* 3, 2: 49–55.
- Zurkowski, P. G. (1974). *The information service environment: relationships and priorities*. Washington, DC: National Commission on Libraries and Information Science. [citirano: 2022-06-30]. Dostupno na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED100391.pdf>